

המספרים

הרב רחמים בן שמעון

פרק א': מבוא כללי והערות מקדימות

פרק ב': האחד

פרק ג': השניים

פרק ד': השלש

פרק א': מבוא כללי

א. עניין ה"מספר"

המילים "מספר" ו"סיפרה" מקורן במילה "ספר", שעניינה הוא גבול, מידה, שיעור, תחום מסוים, – כבביוטי "עיר ספר", שפירושו: עיר גבול, עיר המצויה בקצה התחום¹. ואכן, בספר דברי הימים² מופיעה המילה "ספר" במשמעות של "מספר" ומניין: "ויספר שלמה כל האנשים הגִּירִים אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דויד אביו...". יוצא אפוא, שה"מספר" – ששורשו הוא במילה "ספר" – עניינו לְתַחֵם, להגדיר, להגביל ולמדוד.

ב. ה"מספר" בבריאה

ביחס לבריאת הקב"ה את עולמנו, מציין מחבר³ ספר יצירה⁴ שלשה "דברים"⁵ בהם ברא ד' את העולם, כשהראשון שבהם הוא ה"ספר", – על פי הסברנו: הגבוליות, המידה, השיעור והתחימה. מכאן עולה שעניין המספרים איננו חלקי או שולי במציאות, אלא עקרוני ומרכזי מאוד, שהרי זהו אחד משלשת הדברים שעל ידם נעשתה הבריאה כולה! מושג זה של "ספר" מוגדר ע"י ריה"ל⁶, בעסקו בהסברת ספר יצירה: "רצונו בספר – השיעור והפילוס (=מלשון פלס, משקל מדויק) בגופים הנבראים. כי השיעור עד שיהיה הגוף מסודר וערוך [באופן⁷] ראוי למה שנברא לו – לא יהיה כי אם במנין. והמדה והמשורה והמשקל וערך התנועות וסדור המוסיק"⁸ – הכל במנין. רוצה לומר – ספר". כלומר – הקב"ה, שהוא אין סופי, מחליט ברצונו האין סופי לברוא עולם, ולצורך כך מצמצם⁹ הוא, כביכול, את אין סופיותו, ויוצר "מקום" של "סוף"¹⁰, של הגבלה, שיעור, חוקים וסדרים, בתוך אין סופיותו. אנו מבינים כי העולם לא נוצר

¹ יתכן ושורש כל המילים הללו – מספר, ספר, סיפרה וכו' – הוא במילה "ספ", או "סוף", שפירושו הוא קצה, גבול, סיום.

² דברי הימים ב' ב', ט"ז.

³ ספר יצירה מיוחס לאברהם אבינו, ונערך סופית ע"י רבי עקיבא.

⁴ מכיל חמשה פרקים קצרים, המחולקים למשניות, ועוסק בחכמת יצירת העולם.

⁵ או "ספרים", ברוב הגרסאות.

⁶ ספר הכוזרי, מאמר רביעי תחילת סי' כ"ה.

⁷ הוספה שלי לצורך שטף הקריאה.

⁸ מלשון מזג. "הוא סדור ההרכבה כִּלְה הכולל כל חלקי הנמצא ההוא", רבי יהודה מוסקאטו בפירושו קול יהודה על הכוזרי שם.

⁹ "על ידי הצמצום נוצר הגבול, וממילא המספר, אפשרות של ריבוי", אל סף הפנימיות, הרב ישראל הס, עמ' 39.

¹⁰ עיי' לעיל הערה 1.

מעצמו, במקרה, ללא שיטה וללא סדר, אלא המחשבה האלוהית היא שחוללה אותו באופן מדויק המתאים לרצון האלוהי.

בהמשך דבריו של ריה"ל¹¹ ביחס ל"ספר" הוא כותב: "כאשר אתה רואה הבונה – לא יצא מתחת ידו בית, עד שקדם ציורו בנפשו". הציור המדויק והברור מהווה תנאי ליצירה השלמה בפועל, ואף קודם לה. הבנאי – המהווה משל לבונה העולם, ד' – מצייר בנפשו את היצירה על שיעורה המדויק וגבולותיה הברורים, קודם הוצאתו אותה אל הפועל.

ג. ה"מספר" – קודם למציאות

מכל האמור עולה בביור, שה"מספר" איננו רק תוצאה, איננו תיאור של מה שיש, איננו "חקירה" וצִפְּיָה ב"יש", איננו "ציור" ה"יש", מדידת שיעורו ותחימתו¹¹; להיפך! ה"מספר" הוא **מחולל** ה"יש"¹²: קודם מופיע העיקרון של המספר, אותה אידיאה מסוימת, ורק לאחר מכן מתגלה ומתבטא במציאות בפועל המספר עצמו, המסמל ומסמן לנו את העיקרון העומד בשרשו. כאן, בבריאת העולם, מופיע לראשונה המספר – השיעור¹³, הגבולות המסוימת, התחימה, כתכנית אלוהית, המשמשת תבנית לבריאה – ומכאן ואילך "מלווה" המספר את עולמנו בדרך קבע.

ד. ה"מספר" בהופעת דרגות המציאות

עובדת היות העולם "ספור" ומדויק מוזכרת בדברי ריה"ל גם ביחס להופעת מדרגות גבוהות יותר של חיים **בתוך** עולמנו. המדרגה הגבוהה תוכל להופיע רק לאחר שלמותה של הדרגה הפחותה ממנה, המהווה לה הכנה – "והענין האלהי כמו צופה למי שראוי להדבק בו שיהיה לו לאלהים – כמו הנביאים והחסידים, **כאשר** (=כמו ש) **השכל** צופה למי שנשלמו טבעיו, ונשתוה נפשו ומדותיו שיחול בו על השלמות – כפילוסופים, **וכמו שהנפש** צופה למי שנשלמו כחותיו הטבעיים השלמה מזומנת למעלה יתירה, ותחול בו בחיים, **וכמו שהטבע** צופה למזג השוה באיכותיו שיחול בו ויהיה צמח"¹⁴.

רואים אנו כי לא הדרגה הנמוכה מחוללת את הופעתה של הדרגה החדשה, אלא הדרגה החדשה היא זו "הממתנה וצופה" להיותה של הדרגה הנמוכה ראויה ומוכנה בשיעורה ומזגה המדויק, לחול הצורה החדשה בה. העניין האלוהי קיים קודם להופעתו בפועל בנביא או בחסיד, וכן השכל קיים עוד קודם הופעתו באדם, וכן הלאה.

אנו רואים כי המינון המדויק – כאדם, חי, צמח וכדו' – איננו "יוצר" **בעצמו** את המדרגה החדשה שמעליו, אלא יש כאן מעין דליגה: המינון יוצר **הכנה** בלבד, ועל גבי הכנה זו שורה המדרגה החדשה – זו **הקיימת כבר**, כעיקרון וכאידיאה. רק כעת מתאפשר לה, לדרגה זו הקיימת כבר, להופיע בפועל בעולמנו.

ה. ה"מספר" ביחס למצוות

¹¹ כפי שהמדע עושה.

¹² וכלשון הרב צוקרמן שליט"א (ביחס לחכמת ד') "יוצר, ולא מצייר", יצירה ולא תיאור הקיים.

¹³ לשון רמ"ק בספר שיעור קומה, ערך "ספירות": "כי כל דבר הנכנס תחת המספר, נכנס תחת השיעור".

¹⁴ ספר הכוזרי, מאמר שני סי' י"ד.

גם ביחס לתחום קיום המצוות¹⁵, מדגיש ריה"ל את השיעור כעקרוני ו"ספור". עיקרון זה חורז את כל ספר הכוזרי. שוב ושוב מזכיר לנו ריה"ל את העובדה שהמעשים האלוהיים יוכלו לבוא רק מאת האלוה, בהדרכה מדויקת, ולא ייתכנו להיות משוערים בסברא אנושית שכלית. אף המצוות אותן יכולנו לתקן מדעתנו, ולא היינו "זקוקים" כביכול לתורה ש"תחדש" לנו אותם – כאיסורי עריות, כיבוד הורים וכדו' – לא היינו יכולים לשערן ולהגדירן ולתחמן. זקוקים היינו להדרכה האלוהית לשם כך¹⁶. ה"בודה לו דת"^{17,18} כראות עיניו, לא יוכל לעולם "לשער" אותה נכון. מעשהו יהיה תמיד אנושי ולא אלוהי. שוב רואים אנו כי את הדרך "למעלה", למימוש הקומה האלוהית שבנו, לא אנו יוצרים, אלא היא מופנית אלינו מלמעלה. "סלם מצב ארצה – וראשו מגיע השמימה"¹⁹...

השראת שכינה בעולם, אף היא נעשית באופן מדויק ומדוד. כל תהליך בניית המשכן, כליו ובגדי הכהונה, נשנה שוב ושוב בפירוט רב. וכן תורת הכהנים – עבודת הקרבנות, הלכות טומאה וטהרה וכו'. ואכן, בדברו על החסיד וסדר כוחותיו הפנימי, מדמה הוא אותו "לסדר שסדר משה עליו השלום לעדתו סביבות הר סיני"²⁰, שזהו למעשה סדר השראת השכינה בעולם.

ו. ה"מספר" ביחס למידות²¹

מבינים אנו כבר כי המספר איננו כולל רק את העולם החושי, המעשי והנגלה. לא רק המוחש בא במידה ושיעור וגבולות מסוימת, אלא אף העולם הרוחני, הנפשי, הפנימי, בהיותו חלק מן הבריאה ה"ספורה" – אף הוא תחום ומדוד! ואכן, בדברי ריה"ל על החסיד מופיע תיאור מפורט של איזון, דיוק ושליטה בכוחות הגוף והנפש גם יחד. גם שם הכול מדויק ומדוד, ורק זה אשר הגיע לדיוק זה, הוא "יקרא אל עדתו"²², פמושל הנשמע²³ שקורא אל חילו השומע לעזור לו, להדבק במדרגה שהיא למעלה ממנה, ר"ל – המדרגה האלהית²⁰.

תחום זה, הנפשי, מוכר לנו בשם "מידות". המילה "מידה" פירושה – שיעור, כבפסוק "מי מדד בשעלו מים"²⁴. אף תכונות הנפש, שיעור להן. אסור שתהיה מידה אחת שאיננה בשיעור הראוי, מידה "קצרה" או "ארוכה". כלבוש לגוף – מדים – אשר צריך להיות מתאים לתפקודו, כך "מידות" הנפש צריכות להיות מתאימות לה ומאפשרות את פעולתה²⁵.

¹⁵ המצוותות וקושרות אותנו אל הבורא, ואינן רק "מעשים" בעלמא לסיפוק הנטייה הדתית שבקרבנו.

¹⁶ עיי' ספר הכוזרי, מאמר ראשון סי' ע"ט, מאמר שני סי' מ"ו ונ"ו, ומאמר שלישי סי' ז', כ"ג ונ"ג.

¹⁷ מילה זו מקורה בפרסית, ופירושה – חוק, משפט.

¹⁸ עיי' לשון הפילוסוף בתחילת ספר הכוזרי (מאמר ראשון סי' א').

¹⁹ בראשית כ"ח, י"ב. "לא נאמר סולם מוצב בארץ, אלא "מצב ארצה", אל הארץ... הוא אחוז בשמים, ומונח מן השמים לארץ", שיחות הרצ"ה לפרשת ויצא, סדרה א' סע' 8.

²⁰ ספר הכוזרי, מאמר שלישי, סי' ה'.

²¹ אני מרחיב בסעיף זה משום חשיבותו המעשית עבורנו.

²² שהם משל לכוחות נפשו וגופו.

²³ כלומר – כמושל שמצייתים לו.

²⁴ ישעיהו מ', י"ב.

²⁵ עיי' הסבריו של הרב צוקרמן שליט"א בשיעוריו על שמונה פרקים, מסילת ישרים ומוסר אביך.

ספרי מוסר רבים נכתבו ע"י גדולי ישראל בכל הדורות להדריכנו בדרך זו של בניין מידותינו וקיומה של מצות "והלכת בדרכיו"²⁶, שהיא בעצם אימוץ מידות הבורא בנו²⁷. בין המפורסמים שבהם הוא הקדמת הרמב"ם למסכת אבות, המכונה "שמונה פרקים", בה פורס הוא מסכת נפלאה של הדרכה בבניין המידות, שבמרכזה מופיעים "פרקי המינוח" – העוסקים ב"דרך האמצע" ובהנהגה השכלית של המידות למטרה מרכזית אחת²⁸. הרמב"ם מדגיש בפרקים אלו את הצורך בבניין של מידות, ששיעורן מדויק מאוד. רמת הדיוק בבניין המידות, תשפיע גם על איכות הנבואה אותה ישיג המתנבא בעל מידות אלו²⁹. במורה נבוכים³⁰ מבאר הרמב"ם את אותו עיקרון שראינו בנושאים אותם הזכרנו כבר, שאין ההכנה "יוצרת" את עליית המדרגה, אלא שהמדרגה העליונה כבר קיימת, ואינה "כפופה" או "מחויבת" למדרגה שמתחתיה – "שהשם יביא להנבא מי שירצה מתי שירצה, אמנם – לשלם המעולה בתכלית" (כלומר, רק לכה שיש לו את ההכנה לכך, ולא לכל אחד). הרמב"ם מתייחס שם גם לכאלו ששקלמה הכנתם, ואעפ"כ לא זכו לקבלת נבואה. אף הרמח"ל בספרו הנודע מסילת ישרים פורס לפנינו סולם הבנוי היטב, לקניין המידות באופן מדויק, מידה אחר מידה³¹. הוא מאריך בניתוח דקדקני של המידות, דרכי קנייתן, שמירתן וכו', וכשמגיע אל המידה האחרונה, שהיא רוח הקודש, הוא פותח בהדגשה של אותו עיקרון³²: "ענין הקדושה כפול הוא, דהיינו, תחלתו עבודה וסופו גמול, תחלתו השתדלות וסופו מתנה. והיינו, שתחלתו הוא מה שאדם מקדש עצמו, וסופו – מה שמקדשים אותו. והוא מה שאמרו זכרונם לברכה: אדם מקדש עצמו מעט – מקדשים אותו הרבה, מלמטה – מקדשים אותו מלמעלה". במוסר אביך³³ מדגיש הראי"ה שאין להסתפק בידעת המידות וקניית הטובות שבהן, אלא שיש צורך לעסוק ב**בירורן**, בניתוח האנליטי שלהן ובהגדרתן המדויקת, על מנת להינצל מהמידות המצרניות, הגובלות בהן, אשר הן רעות, אך בגלל דמיון החיצוני למידות הטובות האדם קונה גם אותן יחד עם הטובות ואינו מבחין ביניהן. אף מוסיף הראי"ה ומשווה את המידות לכל חומר אחר במציאות, המורכב מיסודות שונים, ויסודותיו אף הם מורכבים מיסודות שונים. גם המידות מורכבות הן מכוחות יסודיים, והראי"ה מדריכנו³⁴ לחשוף יסודות אלו עד כמה שנוכל, כאמצעי לתיקון מידותינו.

ז. סיכום

ראינו כי מגמת ה"ספר" איננה מתייחסת רק לרובד החיצוני של החיים: המרחב על מרכיביו (=אורד, רוחב, עומק, גובה וכו'), החומר על גדריו (=משקל, נפח, צבע וכו'), הזמן, הלשון, המוסיקה וכו'. מגמה זו איננה פוסקת אף ברבדים הפנימיים יותר של המציאות. ממשיכה היא אל

²⁶ דברים כ"ח, ט'. ספר החינוך, מצוה תרי"א.

²⁷ מובן שאין מדובר ב"אימוץ" חיצוני אלא בפיתוח והעלאה של המצוי בנו באופן בוסרי בטבענו, ועי' מוסר אביך פרק א' סעי' א'.

²⁸ שמונה פרקים לרמב"ם, פרקים רביעי וחמישי.

²⁹ שם פרק שביעי.

³⁰ חלק ב' פרק ל"ב.

³¹ מסילת ישרים, סוף ההקדמה.

³² מסילת ישרים, תחילת פרק כ"ו.

³³ פרק ג' סעי' א'.

³⁴ שם סעי' ב'.

נפשו של האדם, אל רוחו ודעותיו³⁵, אל עבודתו את בוראו, וחודרת ומעמיקה היא בשרשי ההווה עד למחשבתו של הבורא ב"תכנונו" את הבריאה. כבר שם היה הכול מדוד ומתוכנן³⁶, שיטתי ומסודר, כפי שראינו ביחס לרצונו של הקב"ה לברוא את עולמו, רצון ש"תורגם" מיד ל"תכנית" ולסדר, וביחס להופעת קומות החיים השונות במציאות.

ח. מסקנה

ה"מספר" קיים עוד קודם להופעתו בעולם המעשה. הוא שייך לעולם הפנימי, האידיאלי, עוד קודם התממשותו בפועל, ומציאותו שם היא אף עקרונית ו"חזקה" יותר מאשר הופעתו בפועל, וכדברי הרמב"ם "שכל נבדל מן החומר הוא יותר חזק במציאות מבעל חומר, ואין ראוי לומר "יותר חזק", אבל (=אלא³⁷) **מציאות הנבדל היא המציאות האמיתית**, מפני שלא ישיגהו אחד מאופני השינוי³⁸. מחויב הדבר, אם כן, שבבואנו לעסוק בתורה שבכתב, ובדברי חז"ל המהווים את השער והפתח והאפשרות לעיסוק בתורה שבכתב – ניתן את דעתנו על המספרים המופיעים בהם, ונתייחס אליהם לא רק כאל עניין כמותי, מקרי וצדדי, אלא כאל עניין איכותי, מהותי ואידיאלי, ונאמץ בכך את גישתו של מהר"ל המתאמץ שוב ושוב בספריו להראות לנו איך שום דבר איננו "מקרי"³⁹ בתורה ובדברי חז"ל, אלא הכול הוא "עצמי" וגונו בתוכו עומק וחכמה רבים. מהר"ל נוקט גישה זו ביחס לכלל דברי התורה וגם ביחס לנושא בו אנו עוסקים – המספרים. ביחס לנושא זה, כתב מהר"ל: "הדברים האלו נאמרו מצד המהות, כי לכל מספר, וכן לכל צד השיעור, יש מהות בפני עצמו"⁴⁰.

שומה עלינו לנסות ולרדת לעומקם של ה"מספרים", לחשוף את מהותם העליונה, את תוכנם, את ה"ספר", התחום, הגבול, אותו הם מבטאים, ולנסות להגדירו. העיסוק בתכנים אלו יוסיף לנו עומק ומשמעות רבים שיפרינו נושאים שונים בלימודנו, הנוגעים אל תחום המספרים: נושאים כלליים, כדוגמת שבעת ימי בראשית, עשרת הדורות הראשונים והשניים, שלשת האבות, עשרת הניסיונות, שנים עשר השבטים, שבעים האומות ועוד רבים, ונושאים פרטיים – כתאריך מסוים (למשל מתן תורה בחודש השלישי⁴¹), כמיקומה של אישיות מסוימת בהיסטוריה (למשל משה רבנו, הבן השלישי, מהשבט השלישי⁴²), כמספר בעלי החיים השונים בקרבן מסוים, מנייני בני ישראל במדבר ועוד.

הערות מקדימות:

לאחר המבוא הכללי עלינו להעיר עוד שתי הערות קצרות, שמתוכן נוכל לגשת אל 'גוף' סוגייתנו – העיון במשמעות המספרים עצמם:

³⁵ שהן שורש מידותיו, וגם הן צריכות להיות במידה נכונה. ועיי' פרק שני משמונה פרקים.

³⁶ ולא אימפולסיבי וחסר סדר, כסברת כת ה"כלאים", ה"מתכלמין", "המדברים".

³⁷ הוספה שלי לצורך שטף הקריאה.

³⁸ איגרת "תחיית המתים" לרמב"ם, מהדורת הרב שילת, כרך א' עמ' שמ"ו.

³⁹ על "עצם" ו"מקרה" – עיי' בהקדמתו של רבי ישראל הלוי קיטובר לפירושו שביל אמונה על ספר אמונות ודעות לרס"ג ("ביאור מילים זרות").

⁴⁰ מהר"ל, חידושי אגדות חלק ד', עמ' ק"ח.

⁴¹ דרוש על התורה למהר"ל, ומקומות רבים נוספים בספריו.

⁴² גבורות ה' למהר"ל, פרק ל"א.

הערה א' – המספר כסופים :

בבואנו לעסוק במשמעות המספרים השונים, חובה עלינו להדגיש הנחת יסוד פשוטה : אנו עוסקים במספר מצד עצמו, ולא מצד חלקו במערכה מספרית אחרת. שכן, לכל מספר יש משמעות שונה בהיותו במסגרת מספרית שונה. למשל, אינו דומה ה"אחד" כשהוא לעצמו, ל"אחד" הניצב מול ה"שניים", וזה וזה אינם דומים ל"אחד" מתוך ה"שבע".

על כן חייבים אנו להגדיר את עיסוקנו במשמעות המספרים, כעיסוק במספר **מצד עצמו** – בהיותו המספר **הסופים** ובעל הערך הגבוה ביותר – המביא עמו חידוש, תוכן שלא הופיע עד כה, ולא בהופעתו כחלק ממספר גבוה יותר, שאז הוא מהווה שלב בלבד ומשמעותו משתנה בהכרח.

הערה ב' – סוגיות נלוות :

במהלך בירורנו את משמעות המספרים השונים, פוגשים אנו בסוגיות יסוד שונות. בין סוגיות אלו נמנות, למשל, שאלת כמות המספרים (כמה מספרי יסוד ישנם – שמונה, תשע או עשר?), משמעות שמות המספרים, החלוקה בין מספרים זוגיים לנפרדים (=אי זוגיים), בין מספרים רגילים לראשוניים, ובין דרגות המספר השונות – אחדות, עשרות, מאות וכו', וכן, משמעות הביטוי הגיאומטרי הניתן לחלק מן המספרים.

ראוי היה לברר סוגיות אלו אחת לאחת, אולם ע"מ שלא להכביד, וע"מ שלא לדון "על יבש", ננסה לדון בהן אגב בירורנו את עניינם של המספרים השונים, מתוך תקווה כי כך נצליח לעמוד ביתר בהירות על רובן של סוגיות אלו, ועכ"פ על העיקריות שבהן.

פרק ב': האחד

תכונות המספר "אחד"

• **"האחד סיבת כל המספרים"**⁴³, ש"אין המספר, זולתי חיבור האחדים"⁴⁴, "שכל מספר מחובר מהאחדים"⁴⁵, ו"ממנו יצמחו כל המספרים. ואם יעדר האחד יעדר המספר, ואם יעדרו המספרים לא יעדר הוא, כי הוא התחלתם וסיבת מציאותם"⁴⁶. ו"לפי שהאחד סיבת הספורים כולם... כוח האחד מגיע אל האחרון שבספורים..."⁴⁷ "והט' מספרים נכללו במספר אחד"⁴⁸, "וידוע כי היסוד הוא ראשון אל הכל אשר עומד עליו"⁴⁹. מן המקורות הנ"ל עולה כי ה"אחד" הוא הסיבה, השורש ואבן הבניין של כל המספרים. הוא נבדל מכל המספרים, וכולל אותם.

⁴³ ספר השם לרבי אברהם אבן עזרא, השער השלישי. ובפירושו לשמות ג', ט"ו.

⁴⁴ מקור חיים לרבי שמואל צרצה (פירוש על האבן עזרא עה"ת), דפוס מנטובה שי"ט דף ל': (בהסבר דברי הראב"ע בשמות ג', ט"ו).

⁴⁵ פירוש אור נוגה לרבי גבריאל הירש ליפמאן, על ספר השם לראב"ע, השער השלישי סעי' א'.

⁴⁶ רבי אשר קרשקש בפירושו למורה הנבוכים לרמב"ם, חלק א' פרק ל"ד, אות ו'.

⁴⁷ גנזי המלך לרבי יצחק אבן לטיף, פרק ט"ו (מובא בפירוש קול יהודה על ספר הכוזרי, מאמר רביעי סי' כ"ה, ד"ה "הבן בחכמה וכו'").

⁴⁸ פירוש אור נוגה על ספר השם לראב"ע, השער השלישי סעי' י"ז.

⁴⁹ נתיבות עולם למהר"ל חלק ב', עמ' קל"ו.

- לפי זה, האחד עצמו "איננו מספר" ⁵⁰ ואיננו ממין הספורים ⁴⁷: "כי הא', אע"ג שהוא יסוד המספר, אינו מספר, רק הוא יסוד המספר" ⁵¹, "בעבור שהוא התחלה וסיבה לכל מספר. וכל דבר שהוא התחלה לדבר- אינו הוא הדבר, אבל הוא סיבה ויסוד לדבר ההוא" ⁴⁴.
- לייחודיות זו של המספר "אחד" דרכי ביטוי רבות, למשל –
 - א. לכל המספרים יש מספר לפניהם ומספר אחריהם, אולם לפני ה"אחד" אין מספר ⁵².
 - ב. כל מספר הוא חצי מחיבור המספר שלפניו במספר שאחריו, ואילו האחד הוא חצי המספר שאחריו בלבד ⁵³.
 - ג. אין הוא מורכב ממספרים שונים, כשאר המספרים ⁵⁴ (למעט 2, המורכב ממספרים זהים).
 - ד. הוא אינו מתחלק ⁵⁵.
 - ה. בהכפלתו בעצמו (=ריבועו) הוא יישאר אחד ⁴⁶: $1^2 = 1 \times 1 = 1$.
 - ו. שורשו זהה לו: $\sqrt{1} = 1$.
 - ז. בכל חזקה או שורש הוא יישאר 1: $\sqrt[n]{1} = 1, 1^m = 1$.
 - ח. כל מספר ללא ריבועו (חזקה) [כלומר: כשנשלול ממנו הריבוי או החילוק] – שווה ל-1: $a^0 = 1$.
 - ט. כשנייחס כל מספר אל ה"אחד" – יישאר המספר בעצמותו: $a^1 = a$.

משמעות המספר "אחד"

ראינו כי ה"אחד" הוא מקורי לעצמו, אין מספר שקדם לו, והוא אף מהווה מקור לכל המספרים הבאים אחריו, בכך שהם בנויים ממספר שונה של "אחדים". ה"אחד" אינו רק היסוד עליו נבנה הכל והשורש המצמיח את הכל, אלא הוא אף מקיים את הכל, שהרי לו נבטל את ה"אחד" לא תתכן כלל מציאות של מספרים. "מדריגת האחד – שאינו מספר, והוא יסוד והתחלת המספר שהוא קיום העולם. שאי אפשר, רק שיהיה הכל אחד. ודבר זה הוא קיום העולם בודאי, כאשר לא יפרד ולא יחלק" ⁵⁶.

א"כ ה"אחד" הוא הכח השורה בכל המציאות כולה ומקיים ומחיה אותה. לא רק זאת, אלא הוא אף גונז בקרבו את כל המספרים כולם, כלולות בו כל האפשרויות השונות, כל מרחב ההופעה האדיר שעתיד להופיע בהמשך, כל המספרים.

⁵⁰ ספר השם לראב"ע, השער השלישי.

⁵¹ גבורות ה' למהר"ל, עמ' רמ"ב.

⁵² פירוש קול יהודה לרבי יהודה מוסקאטו, על ספר הכוזרי, מאמר רביעי סי' כ"ז, ד"ה "שהיוצר אחד ואין בלעדיו". וראב"ע בפירושו על שמות ל"ג, כ"א.

⁵³ מקור חיים שם (ראה הערה 44). למשל – $\frac{1+3}{2} = 2$, ואילו $\frac{2}{2} = 1$.

⁵⁴ מגילת סתרים לרבי שמואל מוטוט (פירוש על ראב"ע עה"ת), פרשת שמות.

⁵⁵ פירוש אוצר נחמד לרבי ישראל הלוי, על ספר הכוזרי, מאמר רביעי סי' כ"ה, ד"ה "עשר ולא אחת עשרה".

⁵⁶ דרך חיים למהר"ל, עמ' ר"ס. ועיי' בחידושי אגדות לנ"ל, חלק א', עמ' קנ"ד.

"כמו הנקודה שהיא אחת באמצע העיגול... שהיא מקשרת כל הקוים היוצאים מן העיגול"⁵⁷, כך ה"אחד" הוא ה"פוטנציאל", ה"גרעין", הבסיס ואבן הבניין לכל התכנים שבאים בעקבותיו. כל המציאות היא "קוים" של ה"אחד", גילויים המתייחסים אל אותה נקודה מרכזית אחת. תכונת כולליות זו עשויה לתת משמעות לשמו – "אחד" מלשון אחדות, איחוי ואחוה, הכונס והכולל-כל בתוכו כתמצית. רק בתוכו או מכוחו מתקבלת המשמעות השלמה המאחדת של כל הריבוי. כמו כן, מצביעה עובדת אי-התחלקותו והיותו בלתי תלוי בשאר המספרים, על נבדלותו, על היותו בלתי גשמי. "כי בדברים הגשמיים לא יפול עליהם שם 'אחד' בהחלט, מאחר שיוכל להחלק לחלקים הרבה בלי סוף"⁵⁸, ו"החלוק הוא דבר גשמי, והאחדות הוא ענין אלהי, כי האחדות הוא שייך אל ענין נבדל מגשם, והחלוק והפירוד תמיד לגשמי"⁵⁹, "כי הדבר הנבדל לא יתרבה ולא יתחלק"⁶⁰. דו כיווניות יש כאן; היותו "אחד" מגדירה אותו כבלתי גשמי – "ולעולם כל דבר שהוא יחיד הוא נבדל לעצמו בעבור אחדותו..."⁶¹, ומאידך – היותו בלתי גשמי ונבדל מחייבת את היותו אחד – "וכל דבר שהוא נבדל הוא אחד..."⁶².

ה"אחד" וה"ראשון"

אולם ה"אחד" הרי מופיע גם כמספר ממשי ולא רק כתוכן נבדל ומקורי⁶³. כאשר נעסוק ב"אחד" לא כמספר סוֹכֵם, לא כמערכה עצמאית, אלא כחלק ממערכה גדולה יותר, ממספר גבוה יותר – בהכרח תהיה משמעותו שונה. ה"אחד" יהפוך אז ל"ראשון", לראשית הופעת הגנוז בו, לצעד הראשון, להתפשטות קו מסוים מתוך הנקודה הגרעינית.

ניתן אולי לחלק ולומר כי ה"אחד" מתייחס לנעלם: פְּנִיָּה כלפי מעלה, לגנוז, לפוטנציאל, ואילו ה"ראשון" הוא ביחס לנִגְלָה, למציאות העולמית, למציאות שבפועל, לביטוי הראשוני⁶⁴. אלו הם שני צדדי של ה"אחד" בעולמנו, שאינו יכול להופיע כ"אחד" בלבד, בגלל אופיו של העולם, כפי שנברר בהמשך.

הראשון איננו צעד בודד, "קפוא" ומקרי, משום שה"ראשון" איננו יכול להישאר על עומדו ולהימנע מלצעוד הלאה, אל המשך הגילוי, שהרי אין במציאותנו "ראשון", אא"כ יש שני אחריו⁶⁵...

⁵⁷ נתיבות עולם למהר"ל חלק א', עמ' נ"ד.

⁵⁸ פירוש אוצר נחמד על ספר הכוזרי, מאמר רביעי סי' כ"ה, ד"ה "עשר ולא אחת עשרה". ועי' ספר העיקרים לרבי יוסף אלבו, מאמר שני פרק עשירי.

⁵⁹ גבורות ה' למהר"ל, עמ' קס"ג. ועי' בגור אריה לנ"ל, חלק א', עמ' קנ"ח.

⁶⁰ נתיבות עולם למהר"ל, חלק ב' עמ' קל"ו.

⁶¹ חידושי אגדות למהר"ל, חלק ד' עמ' ק"ו.

⁶² שם. ושם בחלק ג' עמ' ר"ט: "השלם הוא אחד, והאחד הוא שלם".

⁶³ חידושי אגדות למהר"ל, חלק ג' עמ' קנ"ב: "הראשון והשני אין בהם הפשיטות, כי הם יוצאים מן השווי שהוא פשוט".

⁶⁴ ובקול יהודה לרבי יהודה מוסקאטו, על ספר הכוזרי, מאמר רביעי סי' כ"ה, ד"ה "אכן אמר זה הספר": "כי בעת שהתחילה הנקודה להתפשט, ונתחלק קצת השלמות, נתהווה הכתר עם שלמותו וסגולותיו, ונתהווה ממנו שם מספר 'אחד', היינו מספר בערך אל האין סוף שלא צדק עליו שם אחד בחיוב. ולהיות כל מסובב דומה בצד מה לסיבתו, נשארו במספר האחד סגולות דומות בצד מה לסגולות הכתר".

⁶⁵ ספר השם לראב"ע, השער השלישי: "כי לא תוכל להחל במספר לאמור 'אחד', רק (כאשר) אחר עמו".

התבוננות מעמיקה יותר במציאות תגלה לנו כי ה"ראשון" הוא בעצם מעין "כישלון" ביחס ל"אחד", חוסר הצלחה לשקף את האחד כראוי. כאותה נקודה, שהיא "נבדלת" ואין לה מקום מסוים, אשר ברגע בו תתפשט לקו אחד, הרי היא מצמצמת את עצמה, שכן עד כה היא השתייכה לכל באופן פוטנציאלי, וכעת היא מאוד מסוימת, אף שהיא בפועל.

הסיבה לכך היא, שלא תתכן בעולמנו הגשמי מציאות שלמה של אחדות המופיעה בנקודה מסוימת, שכן "כל דבר שהוא אחד הוא חסר וצריך השלמה"⁶⁶, "כי האחד אין בו שלימות כלל, לפי שהוא חסר התפשטות לגמרי"⁶⁷, כנקודה – "הנקודה היא אחת, והיא חסירה בעבור שאין לה התפשטות כלל"⁶⁸, "אחד הוא ארור, שאין בו ריבוי"⁶⁹. עולמנו הוא עולם המרחב והריבוי – ה"רחקים" כלשון המהר"ל⁷⁰ – ולכן אף האחדות תיאלץ להופיע בו ע"י התפרטותה לריבוי שפונה לכל כיוון אפשרי, ואחר שב ומתאחד ומאחד הכל אל נקודתו השורשית.

ההתפרטות מגלה בפועל את כל צדדי הריבוי השונים, הגנוזים באופן מרוכז, תמציתי ותיאורטי, ב"אחד". לכן המספר "אחד" הוא היחיד מבין המספרים הנושא שני שמות. משום שרק הוא, בגלל ייחודיותו, כולל את המשמעות הכפולה הזו של נבדל ומקור מחד, ושל ראשית ההופעה מאידך. פה מתחילה הדרך אל האחדות בעולמנו. כאן מוצב האידיאל התמציתי, וכאן נעשה הצעד הראשון בהוצאתו לפועל, הצעד המברר לנו שלעולם לא יוכל הפרט היחיד לשקף את האחדות כראוי. הראשון, היחיד, הוא צל בלבד, "דמיון פְּמָה" ל"אחד" – "כי השם יתברך הוא אחד ואין זולתו... ואינו יחיד בעולם, כי אם השם יתברך שהוא מיוחד בעולם"⁷¹, "כי שאר הנמצאים, נמצא בהם גם כן האחדות, והוא אחדות מצד מה, אבל אין זה אחדות לגמרי... אבל הש"ת הוא אחד לגמרי מכל צד"⁷².

שומה עלינו אפוא להתבונן בהופעות של ה"אחד בצד מה" שבעולמנו, לעמוד על יסוד הידמותו ל"אחד" ועל כישלון הידמותו לו לגמרי. לאחר מכן ננסה להתחקות אחר דרך התקדמותו של אותו "ראשון" – "אחד בצד מה" – ממספר אל מספר, עד שנגלה כיצד הוא "מפצה" את עצמו על "כישלוננו", וכיצד הוא מופיע בסופו של דבר באופן יותר שלם, הנותן ביטוי נרחב ונאמן יותר למקור.

[המקור ה"אחד"⁷³]

"ד' אחד"⁷⁴: ראש לכל, כאמור, הוא ה"אחד" האמיתי שהוא מקור המציאות כולה, והוא המחיה ומקיים אותה, שלא תתכן מציאות בלעדיו, ושביטול המציאות כולה לא יבטל את מציאותו, הלא

⁶⁶ גבורות ה' למהר"ל, עמ' נ"ח.

⁶⁷ שם עמ' רנ"ח.

⁶⁸ שם עמ' כ"ו.

⁶⁹ "לפיכך אות ראשון מן ארור – א"י. גור אריה למהר"ל, חלק ה' עמ' קכ"ח.

⁷⁰ למשל – "כל גשם יש לו רחקים", נצח ישראל למהר"ל, עמ' קל"ה.

⁷¹ דרך חיים למהר"ל, עמ' י"ד.

⁷² באר הגולה למהר"ל, עמ' כ"ט.

⁷³ סוגיית התארים היא ארוכה ואיננה מעניינה כאן, לכן נמנענו מלהאריך בה, והבאנו מספר קטן בלבד של מקורות העוסקים בה. מאידך, לא ניתן להתעלם ממנה ללא אזכור והתייחסות, הן משום חשיבותה ברקע עניינינו, והן משום חובת הזהירות וההבדלה בין המקור לבין גילוייו, בין העצם האלוקי למקרים כולם, וד"ל.

⁷⁴ דברים י', ד'.

הוא הקב"ה, שהוא ה"אחד" האמיתי⁷⁵ ולא הופעה שלו, שהיא חלקית ומתדמה, בעולמנו. ואכן יש⁷⁶ הרואים ב"אחד" המספרי רמיזה למציאות האלוהית שהיא ה"אחד" האמיתי ביותר⁷⁷ – "שמסגולת האחד במספרים נבוא לידי הכרת הבורא בנמצאות"⁷⁸].

מהופעות ה"אחד"⁷⁹

א. "יום אחד":

במעשה בראשית לא מופיע "יום ראשון", אלא "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד"⁸⁰, ומכוונת הלשון לדרשת חז"ל המלמדת כי כל מעשה שמים וארץ נבראו יש מאין כבר ביום הראשון⁸¹, אולם לא יצאו אל הפועל, ורק במהלך ימי הבריאה הנותרים, הוצא כל הגנוז ב"יום האחד" אל הפועל. הרצון האלוהי מתגלה כבר ביום הראשון, והכול מוכן וממתין לחשיפתו המדורגת⁸² בהמשך. חז"ל אף מציינים שיום זה נקרא "אחד" ולא "ראשון", כמתבקש משמות שאר הימים, משום שבאותו שלב "היה הקב"ה יחידי בעולמו"⁸³, ואף המלאכים טרם נבראו. היה זה "יומו" של ה"אחד מכל צד", קודם להופעת ה"אחד בצד מה". [על "היום הראשון" ככזה ולא כ"יום אחד", לא נוכל לדבר אלא במסגרתו – היישובי].

בפועל, יודעים אנו כי ההופעה המפורטת "נכשלה" בהוצאתו לפועל של הגנוז ב"יום האחד" – הארץ חטאה והוציאה "עץ עֶשֶׂה פריי"⁸⁴ במקום "עץ פריי"⁸⁵, "שיהא טעם העץ כטעם הפריי"⁸⁶, ואף הלבנה חטאה וקטרגה ולכן נתמעטה⁸⁷. יודעים אנו גם כי לא שָׁלְמָה מלאכת ששת הימים עד לשישי בסיוון בו ניתנה תורה לעם ישראל. רק אז קיבל מעשה בראשית את יציבותו⁸⁸.

⁷⁵ הלי יסודי התורה לרמב"ם, פרק א' הלכה ז': "אחד שאין כייחודו אחד מן האחדים הנמצאים בעולם". ועיי מורה נבוכים חלק א' פרק נ"ז, ומלחמות ד' לרלב"ג מאמר ה', חלק ג', פרק י"ב. ובספר הכוזרי מאמר שני, סי' ב': "לא לקיים לו האחדות המובנת אצלנו", ובפירוש קול יהודה שם. וספר העיקרים לרבי יוסף אלבו, מאמר שני פרק ל', וראב"ע בפירושו על שמות ל"ג, כ"א. ובאוצר נחמד על ספר הכוזרי, מאמר שני סי' ב' ד"ה "לא לקיים לו האחדות", כתב: "אין אצלנו פה לדבר אחדות, רק כפי שאנחנו מבינים אותו, ומעולם אין אנו מבינים האחדות המחויב אליו יתב", ושם בד"ה "כי האחד אצלנו": "אין אצלנו שום דבר שהוא אחד באמת".

⁷⁶ למשל, רבי אשר קרשקש בפירושו למורה הנבוכים, חלק א' פרק ל"ד אות ו', מסביר כך את כוונת הרמב"ם באמרו כי עלינו ללמוד מכל דבר במציאות על אלוהים – גם מחכמת המספר. וכן הראב"ע בפירושו לשמות ל"ג, כ"א. ובמקור חיים באותו מקום: "דע, כי האחד במעלת העצם, והוא דמות כסא הכבוד".

⁷⁷ עיי ספר העיקרים לרבי יוסף אלבו, מאמר שני פרק עשירי.

⁷⁸ "כי טבע האחד הוא לבל ימצא קודם לו, וכן הבורא יתברך...", רבי יהודה מוסקאטו בפירוש קול יהודה על ספר הכוזרי, מאמר רביעי סי' כ"ז, ד"ה "שהיוצר אחד". ועיי במקור שבהערה 46.

⁷⁹ בקצרה, שכן כל אחת מהופעות אלו, וגם מאלו שלא הבאתי, הוא סוגיה שלמה בפני עצמה שניתן להאריך בה רבות. נסתפק כאן בהוראת כיוון כללי.

⁸⁰ בראשית א', ה'.

⁸¹ "את השמים – לרבות תולדותיהם, ואת הארץ – לרבות תולדותיה", רש"י בראשית א', י"ד, ע"פ בראשית רבה פרשה י"ב אות ד'. ויש מדרשים נוספים עם תוכן דומה.

⁸² כראוי לעולמנו הגשמי, כפי שביררנו לעיל.

⁸³ בראשית רבה, פרשה ג' אות ח'. מובא ברש"י בראשית א', ה'.

⁸⁴ בראשית א', י"ב.

⁸⁵ שם י"א.

⁸⁶ רש"י על בראשית א', י"א, ע"פ בראשית רבה, פרשה ה' אות ט'.

⁸⁷ עיי ברש"י שם פס' ט"ז.

ב. "מאמר אחד":

"בעשרה מאמרות נברא העולם... והלא במאמר אחד יכול להבראות?..."⁸⁹, ואכן שונה הוא המאמר הראשון – "בראשית", משאר תשע המאמרות שנאמרו בלשון "ויאמר אלהים". גם ההסברים השונים לאותם מאמרות מחלקים בין המאמר הראשון לתשעה שאחריו: אם זה בריבוי הדרשות על הגנוז במילה "בראשית"⁹⁰, ואם זה בהתייחסות לספירה הראשונה מבין עשר הספירות, המולידה את כולן⁹¹, ואם זה בהתייחסות הפילוסופית ל"עצם" הנושא את תשעת "מקוריו"⁹². כך או כך מקבל 'המאמר האחד' משמעות כוללת הגונזת בקרבה את כל העושר שבא אחריו (ואכן "עשר" מלשון עושר – ההופעה השלמה של האחד, ושייכים הדברים למספר עשר שאין מקומו במסגרת מאמר זה).

ג. "והיו לבשר אחד":

מתחילה נברא האדם ללא בת זוג – "אחד". בין אם נבין שחוה נבראה ממנו אח"כ, ובין אם נבין שהוא נברא דו פרצופי וחוה "ננסרה" ממנו⁹³, מ"מ הוא נברא כיצור אחד. "לא טוב היות האדם לבדו"⁹⁴, ללא אישה, או "לבדו"⁹⁵ עמה – אומר יוצר האדם – "אעשה לו עזר כנגדו". הרווק איננו ה"אחד"; הוא רק דמיון של שלימות, אשליה, ובאמת הוא אינו יכול לממש את הפוטנציאל הגלום בו ולצאת מנקודתו המצומצמת כאשר הוא ברוקוּתו, בריקוּתו, "לבדו"⁹⁶. "על כן יִעֲזֹב איש את אביו ואת אִמּוֹ, ודבק באשתו והיו לבשר אחד"⁹⁷. ה"זוגיות" היא המשך הדרך בה צריך לצעוד 'ראשון' זה, ונבאר זאת בע"ה במספר "שלש".

ד. "אחד ממנו"⁹⁸:

לאחר חטא אדם הראשון, שאכל מעץ הדעת, התעורר החשש שמא יאכל גם מעץ החיים. לפי רש"י, הבעיה היתה נעוצה בכך ש"הן האדם היה כאחד ממנו"⁹⁹, כלומר – "הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים"⁹⁸, וכעת יש לו גם את כל ההפכים בתוכו⁹⁹ – "כאחד, ממנו – לדעת טוב ורע"; הרע אינו חיצוני לו עוד, אלא מצוי בתוכו כטוב. כעת, כולל הוא האדם את

⁸⁸ שבת דף פ"ח, מובא ברש"י שם פס' ל"א.

⁸⁹ אבות פרק ה' משנה א'.

⁹⁰ למשל, כל ספר תיקוני הזוהר הוא בעצם שבעים מאמרי הסבר ל"בראשית".

⁹¹ למשל בשיעור קומה לרמ"ק, ערך מאמרות. ובתיקון הראשון מתיקוני הזוהר: "כתר עליון איהו כתר מלכות ועליה אתמר מגיד מראשית אחרית".

⁹² למשל ב"ביאור מילים זרות" לרבי ישראל הלוי קיטובר בפתיחת פירושו (שביל אמונה) לאמונות ודעות לרס"ג, במילות ההגיון לרמב"ם, שער י', וב"המילים הזרות" לרבי שמואל אבן תיבון (מופיע בסוף המורה נבוכים).

⁹³ ע"י ברכות דף ס"א.

⁹⁴ בראשית ב', י"ח.

⁹⁵ מחובר, למאן דאמר דו-פרצופין נברא.

⁹⁶ בראשית ב', כ"ד.

⁹⁷ שם ג', כ"ב.

⁹⁸ רש"י שם.

⁹⁹ תרגום אונקלוס, רס"ג ועוד.

ההפכים, ואם יאכל מעץ החיים גם כן, "הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוהים"⁹⁸. יתכן ולכך כיוון הנחש בשכנעו את חווה לאכול מעץ הדעת – "והייתם כאלהים – יוצרי עולמות"¹⁰⁰, "מן העץ אכל וברא את העולם"¹⁰⁰. בעקבות חשש זה מגורש האדם מגן עדן. חטאו של האדם חשף כי אין הוא "אחד" אמיתי, אין הוא מסוגל להכיל בתוכו את כל ההפכים והניגודים באופן שלא יטו אותו מהאיזון הנכון ביניהם. לא יוכל האדם הפרטי להיות ביטוי נאמן ל"אחד", ולכן על ה"אחדות" להמשיך ולחפש לה נושא אחר שיבטאה.

ה. "אחד היה אברהם"¹⁰¹:

השלב הבא בהופעת האחדות האלוקית בארץ היא בחירתו של אברהם אבינו. אברהם הוא בחירה אלוקית שאיננה מתחילה ממנו וממעשיו¹⁰². ד' בוחר בו ומתייחס אליו, כיסוד המַהְלָךְ החדש להופעת האחדות האלוקית בארץ, ואכן נקרא אברהם "אחד" – "אחד היה אברהם"¹⁰³, "הביטו אל צור חצבתם... הביטו אל אברהם אביכם... כי אחד קראתיו"¹⁰⁴, "מי יתן טהור מטמא – לא אחד?"¹⁰⁵. התורה עמלה להדגיש לנו את מקורותיו של אברהם, את בחירתו האלוקית ואת אי התייחסותו לאביו, וכמו כן את היותו "אב" ומקור לכל המציאות הישראלית¹⁰⁶, דברים המזכירים לנו את עניינו של ה"אחד" המספרי.

אמנם אברהם אבינו איננו מופיע לבדו; הוא אחד משלשת האבות של האומה הישראלית. רואים כאן התרחבות הופעת האחדות מ"אחד" ל"שלשה" (ואת משמעות הדבר נבאר בהמשך), אך מ"מ גם בין שלשת האבות יש לאברהם מעמד מיוחד¹⁰⁷ – הוא היסוד והשורש למציאות הישראלית ולעולם כולו – "אברהם היה יחיד... גלגל עינו של עולם... עיקר של עולם..."¹⁰⁸, "אברהם שיש לו מדריגה אלוהית... והוא שמבקע את החומרי... כי הוא בלבד אחד..."¹⁰⁹, "אברהם הוא התחלה אל ישראל והוא אחד"¹¹⁰.

והנה, שוב רואים אנו את יסוד ה"כישלון" – חטאו המוכרח של אברהם אבינו, שבעטיו נגזר על זרעו שעבוד מצרים. מהר"ל מאריך לבאר בפרק ט' מ"גבורות ד'" את דעות חז"ל ביחס לחטאו של אברהם, ומסכם: "וכאשר חז"ל ראו הגלות בבני אברהם, ידעו כי אי אפשר זה, רק מחסרון בעצם שיש בשורש שהוא אברהם... וכאשר בחנו את ראש אבן פינה עמדו על זה כי היה בו דבר חסרון,

¹⁰⁰ רש"י שם, ה'.

¹⁰¹ יחזקאל ל"ג, כ"ד. ואין להקשות שהרי היתה עמו שרה, וכן לגבי אדם הראשון, היות ו"עם אשתו קראו אחד" (גבורות ה' למהר"ל, עמ' קל"ז), ואחר כל זאת, עדיין היה בהם חיסרון מצד היותם "אחד".

¹⁰² נחמיה ט', ז': "אתה הוא ד' האלהים אשר בחרת באברהם". ועי' שיחות הרצ"ה על פרשת לך לך סדרה ב', סע' 14-15 (ויש עוד מקורות רבים).

¹⁰³ יחזקאל ל"ג, כ"ד.

¹⁰⁴ ישעיהו נ"א, ב'.

¹⁰⁵ איוב י"ד, ד'. וחז"ל דורשים זאת על אברהם (עי' במקור שבהערה הבאה).

¹⁰⁶ עי' בהרחבה בגבורות ה' למהר"ל, פרק ה'.

¹⁰⁷ גבורות ה' למהר"ל, עמ' נ"ח: "...היו שלושה אבות... ומ"מ הרי אברהם הוא התחלת הכל, שהוא הראשון, והרי נקרא מטעם זה אחד".

¹⁰⁸ גבורות ה' למהר"ל, עמ' ס'.

¹⁰⁹ שם, עמ' קנ"א.

¹¹⁰ נצח ישראל למהר"ל, עמ' ק"א.

וזוה כי היה אברהם ראש אבן פינה ויסוד הכל והוא נקרא אחד... וכל דבר שהוא אחד הוא חסר וצריך השלמה, ואין האחדות כי אם להקב"ה, שהוא יחיד ואילו השלימות בלי חסרון. אבל כל שאר אחד יש בו חסרון – שאינו שלם וצריך להשלים אותו¹¹¹, ולכן מחויב שחטא, ולחז"ל לא נותר אלא "למצוא" מה היה חטאו.

ז. "גוי אחד בארץ":

נדלג בסקירתנו את ההתפתחות האחדותית במציאות, על מספר שלבים, ונתבונן בעם ישראל, המוגדר אף הוא כ"אחד": "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"¹¹². פסוק חשוב שאף מופיע ב"תפילין" של הקב"ה¹¹³. אחדותו של עם ישראל איננה מקרית, תוצר של ישיבתם יחד, שהרי גם בסוף שנות הגלות הראשונה מוגדרת אומה זו כ"אחת", למרות פיזור הרב: "ישנו עם אחד מפזר ומפיר בין העמים בכל מדינות מלכותך"¹¹⁴. אומה זו בנויה ביסודה כ"אחת": שורשה בשלש האבות המהווים ביטוי ראשוני מוצלח של ה"אחד" (יתבאר בהמשך בע"ה), המשכה בשנים עשר השבטים המהווים ביטוי מפורט יותר של ה"אחד" [אח"ד = י"ג: יעקב + ח' בני האימהות + ד' בני השפחות]¹¹⁵, המשך בניינה כאומה בשבעים הנפש הבאים מצרימה [ליצור מגע עם לאומיות ע"י "התדמות במה" לשבעים אומות, שבעים לשון]¹¹⁶, ולידתה במציאות העולמית בהופעת ששים רבבותיה, לאחר כור ההיתוך, ה"רחס", המצרי¹¹⁷.

לא מקרית היא אחדותה של "האומה האחת" – "כי אשר הוא מאחד ישראל הוא הש"ת, אשר הוא אחד והוא אלהים, ולכך הש"י מאחד ישראל עד שהם עם אחד, וכמו שאנו אומרים בתפלה: אתה אחד ושמן אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"¹¹⁸. "שכיון שהוא יחיד – בוחר באומה יחידית... שזה נותן ענין האחדות, להיות לו עם מיוחד..."¹¹⁹. דבר זה מחויב כבר מיצירת העולם, כי "אי אפשר, רק שיש בבריאה דבר שהוא ראשית, שהוא קודם וראשית אל הרבוי אשר הוא אחריו... לכך אי אפשר, רק שתהיה אומה אחת יחידה והיא ראשית הרבוי מן האומות בעולם"¹²⁰.

ז. "אחת דבך אלהים"¹²¹:

מכאן נבוא להתבוננות בנשמתה של האומה, הלא היא התורה. ה"לב" של התורה הוא "עשרת הדברים"¹²² שנאמרו במעמד הר סיני, וכל תרי"ג מצוות הרמוזים בהם¹²³. גם כאן אנו מוצאים

¹¹¹ גבורות ה' למהר"ל, עמ' נ"ז-נ"ח.

¹¹² דברי הימים א' י"ז, כ"א.

¹¹³ ברכות דף ו', ועי' בגבורות ה' למהר"ל פרקים ל"ט ומ"ד.

¹¹⁴ אסתר ג', ח'.

¹¹⁵ נתיבות עולם למהר"ל, חלק א' עמ' צ"ט, ונצח ישראל לנ"ל, עמ' קע"ח.

¹¹⁶ גבורות ה' למהר"ל, עמ' נ"ד, ס"ד וס"ח.

¹¹⁷ גבורות ה' למהר"ל, פרקים ג', ד' וי"ב.

¹¹⁸ נצח ישראל למהר"ל, עמ' קס"ה.

¹¹⁹ גבורות ה' למהר"ל, עמ' רס"ג.

¹²⁰ נצח ישראל למהר"ל, עמ' ס'.

¹²¹ תהלים ס"ב, י"ב.

¹²² ע"פ לשון התורה בשמות כ', א', ובדברים ה', י"ט.

¹²³ ולרס"ג חיבור שלם בו הוא מבאר כיצד.

יתמצית שבתמצית¹²⁴, הוא הדיבר הראשון – "אנכי ד' אלהיך"¹²⁵, אשר ישראל שמעוהו מפי הגבורה. רבים¹²⁶ נתקשו מהי המצוה שבכאן? הרי אין כאן "עשה" ואף לא "לא תעשה", וידועה השיטה המסבירה פסוק זה כמצות האמונה¹²⁷, המהווה יסוד למצוות כולן.

הגמרא במסכת מכות¹²⁸ מתארת ניסיונות שונים להעמיד את המצוות על מספר מצומצם יותר מהמספר העצום של תרי"ג מצוות. בסופם של הניסיונות "בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: 'וצדיק באמונתו יחיה'"¹²⁹. מן הגמרא עולה כי האמונה הישראלית היא הבסיס לכל המצוות, הסיבה לכך היא "כי על ידי האמונה יש לאדם דבקות בו יתברך, כי אין עצם האמונה, רק הדבקות בו יתברך, שהוא מאמין בו ומתדבק בו יתברך באמונתו. ואין דבר זה ענין חלקי, כי כל הדברים אשר אמרנו למעלה, על ידי אחד מהם יש לאדם דבקות בו יתברך במה, והאמונה היא עצם הדבקות"¹³⁰.

אך גם כאן, ככל דבר בעולמנו, לא די ב"אחד", באמונה, אלא יש גם צורך לבטאה בנאמנות, וזה ע"י כל ריבוי המצוות בפועל – "כל מצותיך אמונה"¹³¹... "הלוא כה דברי כאש נאום ד', וכפטיש יפצץ סלע"¹³² – "מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות, אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה..."¹³³.

סיכום:

ישנן עוד הופעות רבות ל"אחד" שמן הראוי לבררן¹³⁴, אולם הזמן כלה והיריעה קצרה ולכן נסתפק בדוגמאות אלו.

נסכם ונאמר כי ה"אחד" הוא הפוטנציאל המרוכז של כל היש, אולם בעולמנו המפורד אין לו אפשרות להופיע ככזה, ומסיבה זו הופעתו לוקה בחסר ונוקדת להתפרטות על מנת "לפצות" על כך.

התוכן המופיע תחילה בעולמנו, הוא האחדותיות, כלומר – הניסיון לשקף את מקור הבריאה שהוא ה"אחד" האמיתי. ניסיון זה לא צולח, היות וכל נברא הוא כבר חסר בעצם העובדה שהוא אינו המקור לחייו. לכן, כל ניסיון להעמידו כ"אחד" מוביל לכפירה וטעות. לא יכול להיות "אחד מכל צד" בעולמנו, מה שמתבטא בכך שאין ה"אחד" נמנה כמספר בין שאר המספרים.

בשלב הבא, כאשר ה"אחד" משיל מעצמו את מבט הגאווה הרואה בעצמו את הכל, ומחליף אותו במבט של ענווה, הרי שמיד הוא מביט מטה אל מציאות הגשם והריבוי של עולמנו, ומחליט לעשות את חלקו בהופעת האחדות – מיד הופך הוא ל"ראשון", ל"אחד בצד מה". מבין הוא שלא עליו

¹²⁴ "הדיבור הראשון הוא עיקר כל התשעה דברים הנכתבים אחריו", ראב"ע בפירושו על פסוק "אנכי ד' אלהיך".

¹²⁵ שמות כ', ב'.

¹²⁶ ראב"ע, רמב"ן ועוד.

¹²⁷ למשל ראב"ע (שם), רמב"ן (ג"כ שם), רמב"ם ספר המצוות מצוה א' ועוד.

¹²⁸ דפים כ"ג – כ"ד.

¹²⁹ לשון הגמרא שם.

¹³⁰ תפארת ישראל למהר"ל, עמ' קס"ה-קס"ו. וע"ע נתיבות עולם לנ"ל, חלק א', עמ' רי"ב.

¹³¹ תהלים קי"ט, פ"ו.

¹³² ירמיה כ"ג, כ"ט.

¹³³ שבת דף פ"ח:

¹³⁴ כסוגיית המלך בישראל, "אחד העם" (ע"פ בראשית כ"ו, י'), שבהיותו שקול כנגד הכלל הרי הוא "אחד". אך יש לו גם צד פרטי (ע"י למשל חידושי אגדות למהר"ל, חלק ג', עמ' קל"ה ור"ט).

המלאכה לגמור, וכי אין הוא יכול להופיע את כל האחדות כולה. מסתפק הוא בהופעת צד אחד מהאחדות, בשלמות. מכיר הוא את חוסר כוחו, ואת העובדה שלא "אחד" הוא, כי אם "ראשון" שאחריו יבוא שני.

פרק ג': השניים

"חוזר ושונה"

בראשית התבוננותנו במספר "שניים", נבחין כי ישנם הקשרים ונקודות דמיון לא מעטים בינו ובין המספר "אחד". למשל –

א. הופעת ה"שניים" לאחר ה"אחד" מורה כי ה"אחד" הוא **סיבת** הופעתו של ה"שניים". ה"ראשון" מחולל את ה"שני". רק ברגע שיש "ראשון" מתאפשרת הופעתו של ה"שני", אך יתרה מכך – הופעתו של ה"ראשון" **מחייבת** הופעה של "שני" הבא אחריו, שהרי ללא שיש "שני" אין "ראשון". ה"ראשון" הוא ראש, תחילה ל-[דבר כלשהו].

ב. יש¹³⁵ הרואים ב"שניים" את תחילת המניין, דבר שהיינו מיחסים בטבעיות ל"אחד", ויש¹³⁶ הרואים ב"שניים" מספר שאיננו מספר גמור, כ"אחד".

ג. בשונה משאר המספרים אין ה"שניים" מורכב משני מספרים שונים, אלא הוא בנוי מ"אחדים" בלבד: $1+1=2$.

ד. ה"אחד" הוא ראש למספרים הנפרדים, וה"שניים" הוא ראש למספרים הזוגיים¹³⁷. אנו רואים כי ה"שניים" הוא בעצם "תואם-אחד", שווה ערך, זהה משמעות ומקביל ל"אחד". ניתן אולי לומר כי ה"שניים" הוא "אחד אחר", וליתר דיוק – "אחד בצד מה אחר". כך ניתן גם להבין את משמעות שמו: "שניים" – מלשון "שונה וחוזר", אולם חזרה שאיננה זהה אלא אחרת-שונה. ואכן, החזרה והשינון המהווים אבן יסוד בלימוד התורה בנויים באופן כזה, שאין הם זהים ללימוד הקודם אלא בכל פעם מתחדשים. לשון פירושו – לשנות שוב (1) ואחרת (2). ה"שני" מהווה בעצם אופציה אחרת ל"ראשון". ה"ראשון" הוא האופציה הראשונה, וה"שני" הוא האופציה השונה¹³⁸. ה"שני" הוא "קונטרס" ל"ראשון", אנטיתזה לתזה, הצד שכנגד, השונות.

שונות ושנאה

לאור בירור זה, מובן כי השונות מחוללת סתירה ומאבק¹³⁹, התנגדות של הצדדים השונים זה לזה; מחוללת היא שנאה, ואכן שורשן של המילים שונות ושנאה דומה. כאשר נתבונן במציאות נראה כי אכן ה"שניים" הוא שורש הפירוד, המחלוקת והשנאה:

¹³⁵ למשל ראב"ע בספר האחד: "השניים – תחילת כל מספר". וכן כתב בספר יסוד מספר.

¹³⁶ למשל מהר"ל בגבורות ה', עמ' קי"ט: "ומספר שנים אינו מספר שלם, כי אין בו – רק זוג, ואין בו נפרד". ועוד כתב שם: "שנים – יש בו קצת מספר".

¹³⁷ מהר"ל בדרך חיים, עמ' קכ"ד-קכ"ז: "כי השנים הם התחלת מספר הזוגות", עיי"ש.

¹³⁸ מהר"ל בגבורות ה', עמ' נ"ח: "השני הוא שני אל הראשון". ובדרוש על התורה, עמ' מ"א: "כל שיש לו דבר שני לו, אזי אותו דבר שהוא שני לו, א"א שלא ישתנה מן הראשון מצד מה – שהרי זהו ראשון וזהו שני, והוא לשון שני בעצמו". וראב"ע בספר האחד: "ונקרא (השניים) כן בעבור כי הוא מקבל שינוי".

¹³⁹ מהר"ל שם: "השנים נקראו שניים מפני השניות, וכל שניות אין בו אחדות". ובדרוש על התורה, עמ' כ"ד: "השניים הם שתי קצוות". ובנתיבות עולם חלק א', עמ' ק"ג: "והשני הוא הפך האחד". ובנצח ישראל, עמ' ק"פ-קפ"א: "כי השנים הם כנגד שני הפכים, שהם שנים, והם מחולקים ואין להם אחדות כלל". ועוד שם, עמ' נ"ה:

ראשית הדבר – במספר עצמו, שהוא תחילת הריבוי, הוא המספר הראשון המתחלק¹⁴⁰, וכל עצמותו היא הריבוי והשינוי, כפי שמתבטא הדבר בשמו¹⁴¹ ובעצם העובדה שהוא המספר היחיד ששמו מכיל את מ"ם הריבוי – "שניים"¹⁴².

מכאן מתפשט הדבר לכל רובדי המציאות: **היום השני** הוא היחיד מימי הבריאה שלא נאמר בסופו 'וירא אלהים כי טוב'¹⁴³. ביום זה הופיעה השְׁנִיּוּת וכל הכלול בה. אם ביום ה"אחד" "היה הקב"ה יחידי בעולמו"⁸³, הרי שביום השני כבר לא כך היו פני הדברים, ומכאן למדו חז"ל כי המלאכים נבראו ביום השני⁸³.

מלאכתו של הקב"ה ביום זה קשורה אף היא בפירוד – "שהוא חִלּוּק המים אלו מאלו"¹⁴⁴, המים התחתונים מהמים העליונים. במקום אחר¹⁴⁵ מוסרים לנו חז"ל על בריאות נוספות של יום זה, וכולן משקפות אף הן את מהותו של היום – ביום זה נברא **הגיהנום**¹⁴⁶, וביום זה נבראה **המחלוקת**¹⁴⁷. חז"ל מסבירים¹⁴⁵ את חסרון ה"כי טוב" בסיום יום זה, בכך שלא שָׁלְמָה מלאכת המים ביום זה אלא למחרתו. גם עובדה זו של אי השְׁלֵמוֹת, החלקיות, קשורה בפירוד ואי האחדות.

האדם הראשון "ננסר" ומופרדת ממנו ה"צלע"¹⁴⁸, הצד השני שבו, האישה שהיא "עזר כנגדו"¹⁴⁹, וכאן מתחילה מציאות ארוכה של שְׁנוֹנוֹת בין גברים לנשים, של אי הבנה ואי שוויון, ולא בכדי "קשין לזווגן כקריעת ים סוף"¹⁵⁰. ידוע הוא המעשה באותה מטרונה שלא הבינה מהי הגדלות ב"שידוכים", ומדוע כל מה שעושה הקב"ה בעולמו מאז סיום הבריאה, הוא "לזווג זיווגים". כאשר ניסתה היא לשדך את אלף עבדיה עם אלף שפחותיה, "למחר באו אצלה, זה מוחו פצוע וזה עינו שמוטה וזה רגלו שבורה. אמרה להם: מה לכם? זו אמרה: אין אני רוצה את זה, וזה אמר: אין אני רוצה את זו"¹⁵¹...

"השנים שאין בהם השוה". ושם עמ' צ"ג: "כי השניים שהוא זוג, אין בו אחדות כלל". ובחידושי אגדות חלק ג', עמ' פ"ז: "אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד, לכן כח האחד מבטל כח השני".

¹⁴⁰ ראבי"ע בספר יסוד מספר: "השינוי יִרְאָה בשניים כי הוא יתחלק".

¹⁴¹ עי' הערות 138-139. ובמהר"ל בנצח ישראל, עמ' קס"ב: "שלכך נקרא שני, ע"ש שְׁנוּי".

¹⁴² עי' מהר"ל בדרך חיים, עמ' קי"ט.

¹⁴³ מהר"ל בנצח ישראל, עמ' ל"ד: לפיכך לא נאמר ביום שני כי טוב... כי השני ראוי בפרט להבדלה, שיש בו שנים", ובבתיבות עולם חלק א', עמ' רכ"ה: "לכך לא נא' בו (כל) טוב, כיון שאחד הוא ביטול השני, אין זה טוב".

¹⁴⁴ לשון מהר"ל בנצח ישראל, עמ' קס"ב. ועי' בראשית א', ז'.

¹⁴⁵ בראשית רבה, פרשה ד' אות ו'.

¹⁴⁶ מהר"ל בתפארת ישראל, עמ' נ"ח: "התחלת יסוד הגיהנם נמשך מן מדרגה השניה... לכך לא נאמר כי טוב בשני של בריאת עולם שבו נברא גיהנם, וזה – כי הגיהנם אין בו שלמות". ובחידושי אגדות חלק א', עמ' ק': "התחלת יסוד הגיהנום הוא נמשך מן השניות".

¹⁴⁷ מהר"ל בדרך חיים, עמ' ר"ס: "הגיהנם הוא ההפסד בעצמו, וכן הוא בעצמו המחלוקת, שאין המחלוקת – רק ההפסד. וזה, כי כאשר דבר אחד נחלק לשנים כמו כלי אחד שנחלק לשנים, אין ספק כי דבר זה הוא הפסד ושבירה, וקיומו כאשר הוא אחד".

¹⁴⁸ בראשית ב', כ"א-כ"ב.

¹⁴⁹ שם י"ח.

¹⁵⁰ סוטה דף ב'.

¹⁵¹ בראשית רבה, פרשה ס"ח אות ד' (בתרגום לעברית).

ישנן עוד דוגמאות נוספות רבות למציאות הבעייתית של ה"שניים", למשל: שני המאורות¹⁵² אשר נבראו לשמש יחדיו, אך בעקבות קטרוג הלבנה ש"אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד"¹⁵³, נתמעטה והִרְבָּה צבאה, הלא הם הכוכבים המנציחים ומחריפים את מציאות הפירוד לו גרמה; קין והבל, שרבו על ירושת ארץ ישראל¹⁵⁴, וסופם שמתו ולא ירשוה; האומות הפרודות, הרמוזות ב"שני נערים"¹⁵⁵ של אברהם אבינו; שני המלאכים שנשלחו סדומה¹⁵⁶, האחד להציל את לוט והשני להשחית את העיר; שני הגויים אשר בבטנה של רבקה, ואשר עליהם נאמר לה בנבואה כי "ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמץ"¹⁵⁷; ועוד.

"טובים השניים"

אל מול ביטויים אלו של מחלוקת ופירוד, מוצאים אנו כי ה"שניים" תופס מקום של כבוד ב**בניינה ובפיתוחה** של המציאות:

ה"שניים" הוא ראשית הפירוד, אך הוא גם ראשית ה**ברכה**. השורש ב.ר.כ. מורכב מהאותיות השְׁנִיּוֹת בכל רמת מספר – אחדות, עשרות ומאות¹⁵⁸ – 222.

אף ה**עולם** נברא באות השניה – ב' – "בראשית", על שום הברכה הרמוזה באות זו¹⁵⁹, ובריאה זו היתה ב"שניים" – שני עולמות ברא הקב"ה: עולם הזה ועולם הבא, בשתי אותיות שמו¹⁵⁹. גם כשרצה הבורא לאפשר לעולם להתחדש לאחר המבול, ציווה על לקיחת "שְׁנַיִם שְׁנַיִם"¹⁶⁰ מכל בעלי החיים, ע"מ שישמשו כיסוד לחידוש העולם.

פאר הבריאה – ה**אדם**, מורכב אף הוא מ"שניים" – גוף ונשמה. וכ"אדם" בצורתו השלמה מורכב הוא מאיש ואישה. האישה, שהיא ה"שניה" לאיש, אף היא ראשית הברכה ויסוד העולם, בהיותה זו המביאה את החיים לעולם. חז"ל¹⁶¹ אף מדגישים שכשאדם זוכה – הרי האישה היא "עזר" ולא "כנגדו". לא רק האדם בנוי כזוג, אלא "כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם"¹⁶², עד כדי כך שמובנת היא תביעתה של השבת למצוא גם לה בן זוג¹⁶³...

גם בעיסוק ב**תורה**, בסיס קיומו של העולם, נודעת חשיבות ל"שניים": הלימוד הראוי והנכון אליו מכוונים אותנו חז"ל, הוא הלימוד בחברותא¹⁶⁴. התורה עצמה ניתנה "על ידי רועים שניים"¹⁶⁵,

¹⁵² בראשית א', ט"ז, ועיי' רש"י שם (ע"פ חולין דף ס' :).

¹⁵³ לשון רש"י שם.

¹⁵⁴ הכוזרי מאמר שני, ס"י י"ד.

¹⁵⁵ בראשית כ"ב, ג'.

¹⁵⁶ שם י"ט, א'.

¹⁵⁷ שם כ"ה, כ"ג.

¹⁵⁸ עיי' מהר"ל נצח ישראל, עמ' קפ"א.

¹⁵⁹ מנחות דף כ"ט; בראשית רבה פרשה י"ב אות י', מובא ברש"י בראשית ב', ד'.

¹⁶⁰ בראשית ז', ט'.

¹⁶¹ בראשית רבה, פרשה י"ז אות ג', יבמות דף ס"ג.

¹⁶² בבא בתרא דף ע"ד; ועיי' חגיגה דף ט"ו.

¹⁶³ בראשית רבה, פרשה י"א אות ח'.

¹⁶⁴ ברכות דף ס"ג; תענית דף ז'. ומכות דף י'.

¹⁶⁵ הושענות ליום שני של סוכות.

ובאופן של "אחת דיבר אלהים, שתיים זו שמעתי"¹²¹ – תורה שבכתב ותורה שבעל פה¹⁶⁶, וכן קיבלנו "עשרת דברים על לוחות שניים"¹⁶⁵.

רואים אנו אפוא, כי ה"שניים" הוא תבניתה האידיאלית של המציאות, יסוד הברכה והבניין, החורז את כל רובדי המציאות.

עלינו לשאול אם כן, כיצד מתיישבים דברים אלו עם מה שראינו קודם בדבר היות ה"שניים" יסוד הפירוד, המחלוקת והחורבן?

"ושננתם"

ניתן ליישב את הסתירה לכאורה, באופן דומה להסברנו את ה"אחד" מול ה"ראשון": ה"אחד", בהתבוננותו כלפי מעלה, כלפי מקורו, עשוי הוא לחטוא ולחשוב את עצמו ל"אחד האמיתי". רק הבנתו את מקומו הראוי לו, כביטוי **ראשוני** של צד אחד מתוך ה"אחד", הופכת אותו ל"ראשון", לראש למספרים ולתחילתו של תהליך. באופן זה, משתחרר הוא מ"גאוותו", והופך הוא ל"אחד מני רבים".

כך הוא לגבי ה"שניים". שתי דרכים לו להתייחס לעצמו: הדרך האחת היא להתבונן מעלה, לראות את ה"ראשון", ולומר – "הוא ראשון, ואני שני, כלומר – ראשון אחר. ומאחר וקיימות במציאות שתי אפשרויות בלבד, אין האחת עולה על השניה. וכשם שהראשון הוא ביטוי לאחד, אף השני יכול להיות כזה. איני נופל ממנו ואני אף עולה עליו. דרכי שונה, אך היא הנכונה!". דרך זו, היא דרך המחלוקת, דרך הפירוד, ביטול האחר והעמדת ה'אני' במרכז, דרך של שלילה הדדית וויכוח כוחני, שהיא יסוד חורבן העולם, וסופה – גיהנום. שום התחדשות, פריחה וצמיחה לא יוכלו להתרחש כאשר כל האנרגיות מופנות לקרב זה של ביסוס עצמי ע"י מחיקת הזולת.

אולם ישנה **דרך אחרת** – הדומה לדרך בה בחר ה"אחד" להפוך ל"ראשון" – בדרך זו מתבונן ה"שני" על עצמו כעל **שונה** מן ה"ראשון". מבין הוא כי כשם שה"ראשון" איננו אלא צד אחד בלבד מתוך ה"אחד", כך גם הוא איננו אלא צד אחר של ה"אחד". לא סתם צד אחר, כמובן, אלא הצד שכנגד, הצד ההופכי, הניגוד הגמור¹⁶⁷. מבין הוא כי **יחד** כוללים הם עולם ומלואו, מבין הוא עוד שאמנם על כל אחד מהם להיות נאמן לעצמו "עד הסוף", אולם לא בדרך של שנאה, נצחנות ונכחנות, כי אם בדרך של שילוב כוחות, של עזרה הדדית, של חידוד ובירור ע"י עמידה מול הצד שכנגד. בדרך זו תתברר כל נקודה ונקודה של שונות ותמצא את מקומה הראוי לה, וכך יהפוך ה"שניים" ל"זוג".

כשם שה"אחד" מבין שהוא אינו כולל כל, וכי מוכרח הוא להצטמצם לביטוי מסוים, ראשון שיש שני אחריו – כך ה"שניים" המבין שלא רק הוא צודק אלא יש צד נוסף, יוכל ע"י תובנה זו להפוך את ה"ראשון" וה"שני" ל"זוג", וכך להוליד את ה"שלישי". רק ע"י מבט זה של ענווה, המבטל את

¹⁶⁶ עיי שיחות הרצ"ה על ארבעים ושמונה מעלות של קניין תורה, סעי' 17.

¹⁶⁷ מהר"ל בדרוש על התורה, עמ' כ"ד: "השניים הם שתי קצוות". ובגבורות ה', עמ' נ"ח: "...השני הוא נגד הסוף, כי הסוף הוא משנתה מן ההתחלה...". ובדרך חיים, עמ' קי"ט: "השנים הם כנגד שתי הקצוות שהם הפכים, כי השחור והלבן הם שני הפכים לגמרי ואין בהם אחדות כלל, שתראה מזה כי השנים אין בהם אחדות". ועוד שם, עמ' קכ"ד-קכ"ז: "כי שנים בפרט הם מחולקים והם כנגד שני הפכים". ובנתיבות עולם חלק א', עמ' ק"ג: "והשני הוא הפך האחד". ובנצח ישראל, עמ' ק"פ-קפ"א: "כי השנים הם כנגד שני הפכים שהם שנים והם מחולקים ואין להם אחדות כלל".

הגאווה של "אני ואפסי עוד", וההסתכלות זה בפניו של זה – ייווצר הביטוי הראשוני לאחדות אמיתית בעולמנו.

יתכן ולכך רמזו חז"ל באמרם "ושננתם לבניך" – אל תקרי וּשְׁנַנְתֶּם אלא וּשְׁלַשְׁתֶּם¹⁶⁸; לומר לנו כי ה"שינון" האמיתי, כלומר ה"שניים" במקומם הנכון, הוא רק ב"שלישי", המצוי בעומקם של ה"שניים" ונחשף ע"י ההכרה זה בערכו של זה. ללא העמקה זו, יישארו ה"שניים" כ"שניים" בודדים, ויחוללו רק הרס ושנאה. מתוך מפגש זה של שינון, בירור הדדי והכללת הצדדים הניגודיים זה את זה, ייווצר החדש, האחדות, הכולל. יתכן גם כי בפסוק "טובים השנים מן האחד"¹⁶⁹, נוכל לרמוז כי רק כאשר ה"שניים" יודעים את מקומם ורואים כי "מן האחד" הם, וכי מבטאים הם את צדדיו השונים – אזי טובים הם...

מבט זה, בכוחו להפוך כל חיסרון לשלמות גדולה: המחלוקת יכולה להפוך ל'מחלוקת לשם שמים', הגיהנום הופך למקום התיקון והזיכרון, וכל הרע העולמי, הייסורים והניסיונות הופכים לחלק מהופעת הטוב האמיתי והאחדות. תפקידם של צדדים סבוכים אלו מקבל משמעות שונה במבט על חלקם בתמונה הכוללת.

חז"ל, המדגישים את חובת **לימוד התורה** בחברותא, דורשים¹⁷⁰: "מאי דכתיב 'ברזל בברזל יחד'?" לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו, אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה... למה נמשלו דברי תורה כאש, שנאמר: 'הלא כה דברי כאש נאם ה'?' לומר לך מה אש אינו דולק יחידי, אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי... מאי דכתיב 'חרב אל הבדים ונאלו?' חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה. ולא עוד אלא שמטפשין!... ולא עוד אלא שחוטאין!...". כך לומדים תורה! כך מתבררת האמת. גמרא זו משתמשת בביטויים של מחלוקת וחורבן – "ברזל" ו"אש", אולם הם מנותבים לטוב ע"י ה"חברותא". דבר זה רמוז במילה "שניים" – לשון שן חדה, שינון וחינוך.

אף **איש ואישה** יכולים להפוך את הקושי, הנובע מהשוני הרב ביניהם, לברכה: בכוחם להפוך מ"שניים" ל"זוג". זוהי כוונת חז"ל בביאורם את ההגדרה האלוקית של יצירת האדם – "אעשה לו עזר כנגדו" – אם זכה – 'עזר', ואם לאו – 'כנגדו'¹⁶¹: אם זיכך האדם את עצמו, והתעלה למבט הנכון, הרי זו זכייה, שיש בה זכות, וממילא בן או בת הזוג נעשה "עזר" (וכל אחד מבני הזוג הוא "שני" עבור האחר; אין זה תפקיד המוטל על אחד מבני הזוג...), ואם לא זיכך את עצמו ואת מבטו, נשאר ה"שני" "כנגדו"... מציאות זו של דבר והפכו מתחדדת גם בהמשך דברי חז"ל במדרש שהובא לעיל¹⁵¹: "מהו 'בכשרות'? בכי ושירות! מי שרוצה – אומר שירה, ומי שלא רוצה – בוכה"... ועוד בגמרא¹⁷¹: "איש ואשה, זכו – שכינה ביניהן, לא זכו – אש אוכלתן". שתי דרכים – ובחירה אחת מכרעת...

כביטוי גיאומטרי לכך, ניתן לצייר שני קווים אשר נפגשים בראשם¹⁷². הללו לעולם לא יוכלו ליצור יחדיו צורה. רק פנייתם זה אל זה, למציאת המרחב הגדול הכלול בין שניהם, יכול להפכם לצורה

¹⁶⁸ קידושין דף ל'.

¹⁶⁹ קהלת ד', ט'.

¹⁷⁰ תענית דף ז'.

¹⁷¹ סוטה דף י"ז.

¹⁷² מהר"ל בתפארת ישראל, עמ' נ"ח: "והשנים אין בו שלימות כלל, כי אי אפשר לחבר קצה אל קצה על ידי שני קווים שזה נקרא שלמות – כאשר תתחבר הראש בסוף שאז הוא שלם בעבור שלא תוכל להוסיף עליו דבר... ונמצא פגם כזה:

(משולש). אף שתי הנקודות הנפרדות¹⁷³, היוצרות יחדיו קו, לעולם תשארנה חד מימדיות ולא תוכלנה לעבור אל המימד הבא, אא"כ תמצאנה נקודה שלישית שתיצור את ההתפשטות לכיוון נוסף.

ניתן אולי לרמוז את הדבר גם ב**כרובים** אשר על הכפורת. בשעה שעושים ישראל את רצון אביהם שבשמים מביטים הכרובים זה בפניו של זה, ואילו בשעה שאין עושים רצונו של מקום, נפנים הם זה מזה ומביטים אל הבית¹⁷⁴, הופכים הם מ"זוג" ל"שניים", אשר אינם מביטים זה בפניו של זה, כלומר – אין הם נותנים מקום לשני... וידוע הוא כי שני הכרובים רומזים לקב"ה ולעם ישראל¹⁷⁵, וממילא יש כאן תיאור של שני מצבי ה"קשר" בין הקב"ה לעם ישראל – קשר של "שניים" או קשר של "זוג"...

אף בגדרי **עדות**, יודעים אנו כי עדות היא בשניים, ואין היחיד רשאי להעיד עדות יחיד¹⁷⁶. הסיבה לכך היא שעדות היא מלשון התוועדות, מפגש. הדרך היחידה להיפגש עם מציאות שלא נכחנו בה היא ע"י עדות, ע"י שני אנשים שנכחו במציאות והם מקשרים אותנו אליה. מפגשו של היחיד עם המציאות איננו אמין, יתכן כי הוא מעוות אותה או קולט אותה מזווית מסוימת. אף אם גדול הדור הוא ואין שמץ של ספק באמינותו, אין עדותו קבילה, משום שהצורך בשני עדים איננו נובע מבעיית אמינות אלא מהצורך להצליב זוויות שונות ע"מ לקבל תמונה אמיתית. רק ע"י שניים נוכל להיפגש עם המציאות באופן אמיתי.

נסכם ונאמר כי רק ב"שלישי" – איחוד ה"ראשון" וה"שני" – תמה **המערכה הראשונה** של הופעת האחדות בעולמנו. ה"אחד" יכול להופיע בעולם הגשמי רק ע"י תהליך בו מתרחשים שלשה שלבים: (1) הופעת צד מסוים, (2) הצבת הצד שכנגד, (3) ובירור איטי ודקדקני של כל מרחב ההופעה שביניהם. רק אז תופיע האחדות בצורה שמתאימה לעולמנו.

כאן מובנת העצה האלוקית שהבחינה כי "לא טוב היות האדם לבדו"⁹⁴, כ"אחד" שהוא לבד וכולל¹⁷⁷. לכן יעצה היא "אעשה לו עזר כנגדו"⁹⁴ – שיטה שתוכל להציעדו אל הביטוי הנכון של אחדותו הפוטנציאלית. דוגמא לכך ניתן לראות במעשה הבריאה ביום השלישי, בו שלמה מלאכתו של היום השני, ובזכות כך זכה ה"שני" לערכו האמיתי והתברך על מלאכתו בפני עצמו¹⁷⁸, וזאת מעבר לברכה שהתברך היום השלישי גם הוא על מלאכתו שלו¹⁷⁹.

פרק ד': השלש

פתיחה

<...". ובדרך חיים, עמ' קי"ט: "וזה תוכל להבין בצורה, כאשר תניח שני קוים זה אצל זה, אין זה נראה כאחד כלל, בעבור שלא יתאחדו הקוים, כמו זה >, הרי אין כאן דבר אחד".

¹⁷³ מהר"ל בגבורות ה', עמ' רנ"ח: "ומספר שנים כאשר תניח אותם, לא נעשה על ידם רק הקו בלבד, כאשר תניח שתי נקודות זו אצל זו. וכל קו צריך אל השלמה בעבור שאין לקו רק התפשטות אורך ולא ברוחב".

¹⁷⁴ בבא בתרא דף צ"ט.

¹⁷⁵ עי' נפש החיים, שער א' פרק ח'.

¹⁷⁶ דברים י"ט, ט"ו.

¹⁷⁷ עי' בפרק הקודם.

¹⁷⁸ בראשית א', י'.

¹⁷⁹ שם י"ב.

ב"מספר" השלישי תמה המערכה המספרית הראשונה¹⁸⁰. ה"אחד" שלא הצליח להופיע כראוי ב"ראשון" ואף לא ב"שני", מוצא לראשונה את ביטוי בעולם ה"מספרי"¹⁸¹ ב"שלש"¹⁸². לאחר שהביטוי הנחרץ של צד מסוים מהתוכן השלם, וכן הצבת התוכן המנוגד לו ניגודיות גמורה, לא הצליחו לבטאו כלל, לָמַד הוא את "דרך האמצע"¹⁸³: חשיפת הטווח והעומק שבין הקצוות השונים, ע"י הפיכתם ממתנגדים למסייעים זה לזה. אש השנאה והבערה השורפת תַּעֲלֶה לאש של יצירה מחממת ומאירה¹⁸⁴.

ע"מ לחשוף את תוכנו של ה"שלש", נתבונן תחילה בתכונותיו המתמטיות והגיאומטריות¹⁸⁵, ובמבנה הלשוני של שמו. מתוך כך נדלה את מאפייניה העיקריים של מהות ה"שלש", ולאחר מכן נבחן כיצד הדברים באים לידי ביטוי בפועל בעולמו.

מתכונות ה"שלש"

- ה"שלש" הוא המספר הראשון המורכב משילוב של מספר זוגי ונפרד (=אי זוגי):
 $1+2=3$.
- ה"שלש" הוא המספר הראשון שמכפלתו בעצמו גדולה מחיבורו לעצמו¹⁸⁶: $3+3=6$,
 $3 \times 3=9$.
- ה"שלש" הוא המספר היחיד השווה לסך המספרים שלפניו: $1+2=3$.
- ה"שלש" הוא המספר הראשון המהווה צורה גיאומטרית שלמה: $\triangle$.
- שלש נקודות מגדירות מישור.
- רבים רואים ב"שלש" את ראשית המספרים¹⁸⁷.
- מושג ה"בחירה" מתחיל רק משלשה פריטים¹⁸⁸.
- שמו – "שלש" – מורכב משלש אותיות.
- האותיות המרכיבות את שמו הן ש' ו- ל', שערכן המספרי הוא 300 ו-30.

¹⁸⁰ עי' בפרק הקודם, ובעיקר בסיכומו.

¹⁸¹ עי' בפרק א' של המאמר.

¹⁸² כבמספרים הקודמים, כך גם כאן – אני נוקט בצורה הבסיסית של שם המספר, ולא דווקא בשימוש הלשוני המקובל היום כתקני ('שלושה').

¹⁸³ ע"פ לשון הרמב"ם בשמונה פרקים, ולדעתי, מתאימים דברינו על השלישי לשיטתו זו, המדריכה למציאת ה"אמצע", טווח ה'חיים' שבין הצדדים הקיצוניים, והישארות במרכזם. ברור הדבר שאנו עוסקים ב"אמצע" ו"שלישי" מהותיים, ולא מתמטיים מדידים.

¹⁸⁴ וכלשון הגמרא (סוטה דף י"ז): איש ואשה, זכו (=זיככו את עצמם) – שכינה ביניהן (שם י"ה), לא זכו – אש אוכלתן (ד' מסלק שמו מביניהם, ונשאת רק ה'אש'...).

¹⁸⁵ רובם ככולן נלקחו מספר השם וספר האחד לראב"ע ומפרשיהם, ומפאת קוצר הזמן לא אציין את מקומם המדויק.

¹⁸⁶ לעומת 1 ו-2 הקודמים לו, שהרי $1 \times 1 = 1 + 1 = 1$, ו- $2 \times 2 = 2 + 2 = 4$.

¹⁸⁷ "בשלשה מוסד מתפוצת כל החשבון", ספר השם לראב"ע, השער הרביעי. "התחלת מספר הוא מספר שלשה", גבורות ה' למהר"ל, עמ' רמ"ב.

¹⁸⁸ "וחיבה יתרה זו נודעת לנו מסגולת השלישי – כי כל עניין הבחירה וברירה לא יפול בפחות משלשה, שיהא נבחר אחד מתוך השלשה, וישארו השניים האחרים הרבים ממנו", דרוש על התורה למהר"ל, עמ' כ"ה, ע"ש באורך. וע"ע בבאר הגולה, עמ' ל"ג.

• ה-ש' מורכבת משלשה קווים המתחברים בבסיסם, וה-ל' משלשה קווים המורכבים זה על גבי זה.

מתכונות אלו עולה כי ישנם שני צדדים מרכזיים הבולטים ביחס ל"שלש":

א. ישנו צד של סימטריה ושלמות¹⁸⁹ במספר זה.

ב. ישנו צד של ראשוניות והתחלתיות ב"שלש", המהווה 'אב' ותחילה לכל מה שבא אחריו¹⁹⁰.

מהתבוננות בשמו של המספר "שלש" נראה כי הוא רומז אל שני צדדים אלו. עיון נוסף בהופעותיו המרובות של ה"שלש" בעולמנו יראה לנו כי אף הן מתאימות לצדדים אלו:

א. ה"שלשלת"

הצד הראשון המאפיין את ה"שלש", הוא **השלמות והסימטריה**. "שלש" מלשון "שלשלת" – שרשרת¹⁹¹: חריזה של פריטים שונים יחדיו והפיכתם לאחד, ע"י הגורם החוזר. לפני ה"שלשלת" לא היה מצב של אחדות וקשר בין הפרטים השונים, וע"י ה"שלשלת" נוצר קשר וחיבור זה¹⁹². ה"שלש" למעשה יוצר לראשונה 'צורה' שלמה!

נתבונן בגילויים שונים של ה"שלש", ונבחין כיצד הם מבטאים צד זה:

• בעולם ה**גיאומטרי** רואים אנו, כי שני קווים הופכים מחסרי יציבות וחסרי משמעות לצורה שלמה, סגורה וברורה, רק ע"י הקו השלישי, המחבר ביניהם¹⁹³.

• **יום** הבריאה השלישי הוא זה אשר בו הדברים מתבררים ונתחמים. המים נסוגים לגבולם, והיבשה מתראה. שני חלקי עולם אלו נותנים מקום זה לזה, וכך יכולים החיים להופיע על פני האדמה.

• בעולם המחשבה מוצאים אנו כי ישנם שלשה חלקים או שלבים בהופעת **החכמה** בשלמותה – חכמה, בינה ודעת¹⁹⁴. חכמה – הצד הגולמי הראשוני, עצם החכמה; בינה – הצד המתבונן בחכמה ומוליד ממנה תולדות, הבנות; דעת – הצד הסופי של חיבור החכמה עם החיים, ההפנמה. שלשה שלבים אלו מקבילים לשלשת המספרים הראשונים ותוכנם.

• "על שלשה דברים **העולם עומד**: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים"¹⁹⁵, משום שאלו שלשת היסודות המקיימים את עיקר העולם – האדם. לעומת שלשת יסודות הקיום, ישנם

¹⁸⁹ "השלישי תמיד יותר מוכן לקבל השלימות, בעבור שהוא מספר שלם", גבורות ה' למהר"ל, עמ' קי"ט.

¹⁹⁰ ע"י לעיל הערה 187.

¹⁹¹ ר' ו' מתחלפות, וע"י רש"י שמות כ"ח, י"ד וכ"ב.

¹⁹² "כי מספר ג' מורה על החבור והקשור... על ידי השלישי שהוא מחבר ומקשר הכל", נצח ישראל למהר"ל, עמ' מ"ח. "ודבר זה הוא מסגולת השלשה שהם מתקשרים כאשר תניח אותם זה אצל זה ע"י האמצעי שהוא בין שניהם, ולפיכך סגולת השלשה – שיש להם קשור ביחד", דרך חיים למהר"ל, עמ' צ"ז. הערה נוספת מובאת שם בדברי מהר"ל, שעד שלשה דברים אדם זוכר, זה מתקשר ונשמר אצלו, אולם יותר משלשה – הוא עשוי לשכוח.

¹⁹³ "בשלשה קוים נעשה שלמות, שיתחבר הסוף בראש, כמו זה Δ ", חידושי אגדות למהר"ל, חלק ג', עמ' ק'.

¹⁹⁴ "וחלקי החכמה הם שלשה, והם חכמה ובינה ודעת, שהם נזכרים בכל מקום בכתוב", מהר"ל, דרך חיים, עמ' כ"ב.

¹⁹⁵ אבות פרק א', משנה ב'.

שלשת יסודות החורבן – שלש העבירות שהן ב"ייהרג ואל יעבור", משום שהן מחריבות את האדם והעולם לגמרי – גילוי עריות, עבודה זרה ושפיכות דמים¹⁹⁶.

- ההיסטוריה הישראלית מתחילה בשלשת האבות, גרעיני האומה הישראלית. כל אחד משני האבות הראשונים מופיע צד אחר, וישנה ניגודיות גמורה בין תכונת האב הראשון לאב השני: ה'חסד' ה'אברהמי' אל מול ה'דין' ה'יזחקי'. והנה, ניגודיות זו מתבררת ע"י המידה הממצעת ומשלימה – ה'רחמים', ה'אמת' ה'יעקבית'. ¹⁹⁷ יעקב – האב השלישי – הוא זה המתמודד עם הסיבוכיות של העולם הזה, ומצליח לחיות בו על פי ה'אמת' ולהופיע את האחדות במינון נכון של 'חסד' ו'דין'.

- עם ישראל עצמו בנוי כעם "משולש" – מורכב הוא מ"שלשה" חלקים: כהנים, לויים וישראלים¹⁹⁸, והוא הנבחר מבין ג' חלקי העולם – ישראל, אדום, ושאר העמים¹⁹⁹. המהר"ל אף כורך את המושג "סגולה" עם צורתו של הסגול – שלש נקודות¹⁹⁹.

- השבט הנבחר לשרת את ה'אחד האמיתי', האל, הוא השבט השלישי – לוי, ואף הוא נחלק לשלש משפחות: גרשון, קהת ומררי. שבט זה היה היחיד שלא שועבד במצרים ולא חטא בעגל, מתוך שמירה על נבדלותו²⁰⁰. בנוסף לכך, משבט זה צמחה הגאולה לעם משעבוד מצרים²⁰¹.

- מושיעם של ישראל וגואלם ממצרים, משה, אף הוא בן השבט השלישי, ובנוסף לכך הוא הילד השלישי להוריו²⁰².

- בין מועדי ישראל מיוחדים הם שלשת הרגלים, בהם יש לעלות לבית המקדש בירושלים: פסח – המבטא את ההולדה, האביב, הפריחה; סוכות – המבטא את הסיום והאסיפה; שבועות – המבטא את מה שביניהם, את כל חיינו ועבודתנו, את כל המרחב האדיר של התגלות החיים האנושיים ומפעלם²⁰³.

¹⁹⁶ עיי' בפירוש מהר"ל למסכת אבות, פרק א' משנה ב', שם הוא מאריך להסביר את שלושת היסודות הללו, מקביל את יסודות הבניין להיעדרם – יסודות החורבן, ועומד על שורש הדברים – שלושת יסודות העולם, הנקראים בספר יצירה 'אמ"ש'. מפאת קוצר הזמן לא נכנסנו לבאר סוגיה זו באריכות, והמעוניין יעיי"ש. כמו כן עיי' בסוף אותו פרק לגבי שלושת הדברים עליהם העולם "קיים", המקבילים לדברים עליהם העולם "עומד", והחילוק בין ראשית הבריאה להמשך קיומה.

¹⁹⁷ "יעקב הוא השלישי המחבר והמקשר האבות עד שהם קשר אחד, כמו החבל הזה שהוא משלשה חוטים והוא מקושר ביחד, כמו שהוא החבל. הרי כי האבות הם רבוי מקושר..." נתיבות עולם למהר"ל חלק א', עמ' ע"ח.

¹⁹⁸ "כל ישראל – ענינם משולש: משולשים באבות, משולשים בכהנים, לויים וישראלים... כי משולשים הם ישראל, וזהו חזקם ותוקפם של ישראל, כדכתיב יעקב חבל נחלתו. ר"ל כי ישראל יש להם חוזק כמו חבל שחזקו בג' חוטים כדכתיב וחוט המשולש לא במהרה ינתק", נצח ישראל למהר"ל, עמ' כ"ז. וכן "השלישי יורה על מעלות ישראל שהם מובדלים מן הגשם וכוחם בלתי גשמי. ולפיכך היה יעקב שנקרא קדוש... שלישי לאבות, משה שהיה איש אלקים – שלישי לבטן..." גור אריה למהר"ל, חלק ד', עמ' קי"ב.

¹⁹⁹ דרוש על התורה למהר"ל, עמ' כ"ה.

²⁰⁰ עיי' למשל בגבורות ה' למהר"ל, עמ' ע"ז וקט"ז, בהערה הבאה, ועוד.

²⁰¹ עיי' שם, עמ' קי"ט.

²⁰² עיי' גור אריה למהר"ל חלק ד', עמ' קי"ב.

²⁰³ עיי' בהרחבה בגבורות ה' למהר"ל, פרק מ"ו.

- יצירת **חזקה** של בעלות מתבטאת ב"שלש" ²⁰⁴ – שלש שנים/ עונות/ פעולות.
 - **"הכלל** הוא בשלשה. שכך תמצא בכל דבר, שאין לו צירוף לשניים, רק לשלשה, הן לזימון, הן לכמה דברים, שהשלשה הם כלל אחד ואגוד... שהשלישי, על ידו נעשה הכול אגוד, שאין אגוד פחות משלשה" ²⁰⁵, וכמו כן, הכרעת המציאות בבית דין נעשית ע"י שלשה **דיינים**.
 - מושג **הקדושה** קשור קשר הדוק ב"שלש". הקדושה היא "משולשת" – "קדוש קדוש קדוש ד' צבאות, מלא כל הארץ כבודו" ²⁰⁶, היא נאמרת שלש פעמים בתפילת שחרית – קדושת יוצר, חזרת הש"ץ וקדושה דסידרא (= "ובא לציון גואל"), והברכה השלישית בתפילת העמידה היא **"אתה קדוש"** ²⁰⁷.
 - **התורה** מכילה שלשה חלקים – תורה, נביאים וכתובים ²⁰⁸. כמו כן, היא ניתנה בחודש השלישי ²⁰⁹, ולאחר שלשת ימי ההגבלה. נסכם הופעות אלו ונאמר כי ה"שלישי", המשלים את הצורה והמאחד את כל החוליות ל"שלשלת" אחת, מתאפיין במספר **תכונות** של שלמות:
 1. **החוזק** – "וחוט המשולש לא במהרה ינתק, וכן כל שלשה הוא לחזקה. וכל זה בעבור כי השלישי אשר הוא בין השנים – הוא באמצע, אשר האמצע אין לו קצה, כמו זה, ולכך הוא חזק יותר" ²¹⁰. "ומספר ג' בכל מקום מורה על החוזק, וכמו שאמר הכתוב וחות המשולש לא במהרה ינתק" ²¹¹.
 2. **החיות** – היות והמיתה היא מתכונות ה"קצה" המהווה את העמדה הקיצונית (המספר הראשון והשני), הרי שההליכה ב"אמצע", ב"שלישי", היא ריחוק מן הקצה, וממילא מהמוות. חז"ל רומזים זאת ביחס ליעקב, ה"שלישי" שבאבות, באמרם – "יעקב אבינו לא מת" ²¹².
 3. **האמת** – הנקודה שאינה נוטה מן ה"אמצע" לשום צד, היא ה'אמת'. לפיכך ה'אמת' היא מידתו המיוחדת של יעקב אבינו – האב ה"שלישי" ²¹³.
-
- ²⁰⁴ "ומספר ג' בכל מקום מורה על החוזק... ובכל דבר, כאשר ירצה להחזיק דבר, מחזיק בשלושה, ולכך ג' שנים הוי חזקה לכל דבר ובכל מקום", חידושי אגדות למהר"ל חלק ג', עמ' ר"ב, וע"ע דרך חיים לנ"ל, עמ' ר"י.
- ²⁰⁵ חידושי אגדות למהר"ל חלק ג', עמ' קנ"ב-קנ"ג. ולכן אין לשניים צירוף לזימון וכדו'. וע"ע בדרך חיים למהר"ל, עמ' קי"ט.
- ²⁰⁶ ישעיה ו', ג'.
- ²⁰⁷ "הקדושה השלימה הוא על ידי ג', כנגד ג' קדוש", נצח ישראל למהר"ל, עמ' קצ"ו. וע"ע לקמן הערה 217. ושיחות הרצ"ה שמות עמ' 165, 281, ועוד הרבה.
- ²⁰⁸ "ומפני שהתורה נצחית ואין לה קצה – ולכך היא משולשת, כי השלישי אין לו קצה, ואשר אין לו קצה – אין לו הפסק כלל...", תפארת ישראל למהר"ל, עמ' קנ"ו.
- ²⁰⁹ עי' תפארת ישראל למהר"ל, עמ' ל"ז, שם מברר כי זהו החודש הממוצע מצד החוס. וע"ע שם בעמ' ע"ז, ובדרושו על התורה עמ' כ"ג-כ"ד.
- ²¹⁰ תפארת ישראל למהר"ל, עמ' קנ"ו.
- ²¹¹ חידושי אגדות למהר"ל, חלק ג' עמ' ר"ב.
- ²¹² תענית דף ה'. גבורות ה' למהר"ל, עמ' רמ"ב.
- ²¹³ "האמצעי מאחד שני קצוות... לכך מדת יעקב מדת אמת, כי האמת אין לו נטיה לא לימין ולא לשמאל, לכך יעקב הוא נגד האמצעי שאין לו ימין ושמאל, וכל זרע יעקב זרע אמת, שלא היה פסולת בזרעו", גבורות ה' למהר"ל, עמ' נ"ח. וביחס להלכה כותב המהר"ל: "ההלכה הפסוקה מתייחס לה מספר שלושה, כי שלושה יש בהם האמצעי שאין לו נטיה אנה ואנה כמו שהוא כל אמצעי. וכך הלכה פסוקה אין לה נטייה לשום צד", חידושי אגדות חלק ג', עמ' ר"י.

4. **היושר**²¹⁴, **הפשטות והשיווי**²¹⁵ – אף הן תכונותיו של זה שהוא "שלישי" ואיננו נוטה אל קצה מן הקצוות.

5. **הנבדלות או הקדושה** – אותו "שלישי", שאיננו נוטה אל הקצה, מרוחק הוא מהגבולות והשוליות של המציאות²¹⁶. מרוכז הוא כל כולו בנקודה המהותית של המציאות – היא נקודת הקודש²¹⁷, הצד האלוני. יעקב אבינו, שתכונתו ותכונת זרעו היא האמת, הוא גם זה שמיטתו שלמה והראשון מבין האבות שכל זרעו דבקים בשכינה²¹⁸.

ב. ה"השתלשלות"

הצד השני המאפיין את ה"שליש" הוא **ההמשכיות**²¹⁹; "שליש" מלשון "השתלשלות". לאחר שנוצרה ה"שלישית", יש לנו את ה"השתלשלות" – כלומר, לאחר היווצרותה של צורה שלמה, אחדותית, הכוללת את כל הצדדים הניגודיים, או לפחות את שתי הקצוות הקיצוניים – ניתן יהיה להמשיך את הופעת הריבוי המתאחד. שכן, הפרטים השונים המתיילדים במציאות, הם כולם מצויים בתוך ה"שלישי" המהווה את כל הטווח והעומק שבין נקודות הקיצון. וכך, לאחר השלמתה של ה"מחשבה", ניתן יהיה להמשיך הלאה אל תולדותיה – המעשים. לאחר יצירת ה'צורה' בשלמותה, היא תוכל להופיע בעולמנו הממשי.

נביא מספר דוגמאות, מאלו שהבאנו לעיל, ע"מ להדגים צד זה של ה"שליש":

- בעולם הגיאומטריה מוצאים אנו כי שתי הנקודות שאינן קשורות זו בזו, יוצרות קו ע"י החוליה השלישית הנמצאת ביניהן ונוגעת בכל אחד מצדדיה באחת מהן. כך נוצר בעצם הקו הראשון, ההתפשטות הראשונה²²⁰, היציאה הראשונה מהנקודתיות המצומצמת. האחדות של הנקודה האחת מצאה נקודת השקה בינה לבין הנקודה האחרת העומדת כנגדה, ובכך הפכה לקו, ה"כולל" את שתי הנקודות המנוגדות. שלשת הנקודות כאמור, יוצרות קו, המהווה יציאה והתפשטות ראשונית מתוך אותו עולם מצומצם וחסר היכולת להתרחב של הנקודה.

²¹⁴ גור אריה למהר"ל חלק א', עמ' רנ"ה. ועי' לקמן, הערה 225.

²¹⁵ חידושי אגדות למהר"ל חלק ג', עמ' קנ"ב.

²¹⁶ "מפני שהאמצעי אינו גשם, כי כל גשם יש לו רחקים, והאמצעי אין לו רוחק", נצח ישראל למהר"ל, עמ' קל"ה.

²¹⁷ "הקדושה השלימה הוא על ידי ג', כנגד ג' קדוש", נצח ישראל למהר"ל, עמ' קצ"ו. "השלישי מיוחד לקדושה, בפרט לצדיק וישר. כי השלשה – יש בהם השווה, הוא האמצע, ולא כן השנים שאין בהם השווה, אבל כאשר הם ג' יש בהם השווה, הוא האמצע, וזהו מדריגת הצדיק והישר", נצח ישראל למהר"ל, עמ' נ"ה. "שהמספר הזה מורה על בלתי גשמי, וזה – כי שני קצוות הוא התפשטות הגשם, אמנם האמצעי בין שני הקצוות, הוא השלישי, אין לו התפשטות הגשם", גור אריה למהר"ל חלק ד', עמ' קי"ב.

²¹⁸ "מעלת ה-ג' שהוא כולו לד', כמו שהוא זרע יעקב כולם תחת כנפי השכינה", שם עמ' נ"ט. "מספר ג' הוא מסוגל לקדושה, ויורה בה ברכה שלישית של השם יתברך – אתה קדוש... שמספר שלשה מסוגל לקדושה, אשר הוא נבדל מהחומר", חידושי אגדות למהר"ל חלק ג', עמ' קי"ב.

²¹⁹ "הדבר שיש לו המשך... שייך לו המספר שלש, ותבין זה משם שלש – לשון שלשלת. שיש לו שלשול, המשך... ומספר שלש – התחלת ההמשך", חידושי אגדות למהר"ל חלק ג', עמ' פ"ח. "וכל התחלת דבר, שהוא מתפשט ויוצא אל הפועל, הוא שלשה...", שם עמ' קל"ה.

²²⁰ "וכל התחלת דבר שהוא מתפשט ויוצא אל הפועל הוא שלשה... והתחלת ההתפשטות הוא הקו, שיש לו רוחק, והרוחק נעשה ע"י ג', דהיינו התחלה אמצע וסוף... תחילת הברכה הוא ג' שהוא התחלת ההתפשטות", חידושי אגדות למהר"ל חלק ג', עמ' קל"ה.

- **יום הבריאה השלישי**, אשר מסיים את יצירת ה"קרקע" העולמית – ים ויבשה, הוא אף זה בו נברא הצומח. האדמה מולידה מתוכה את הצומח הגנוז בה כבר משעת בריאת השמים והארץ ביום הראשון²²¹.
- ראינו כי בעולם המחשבה, השלב השלישי בהופעת החכמה היא הדעת הנותנת את החיבור והחיוניות לחכמה. הדעת היא גם זו המולידה בעצם את המעשים. לאחר שלשת השלבים הראשונים, עוברים אנו מן העולם הפנימי האידיאלי לעולם ההגשמה והמעשה.
- שלשת ה**אבות** הם 'אבות'. כלומר – הם הבסיס הגרעיני הראשוני להופעתה של האומה הישראלית המשתלשלת מ'אבות' אלו²²².

סיכום

שלשת המספרים הראשונים הם, אפוא, גרעיני המציאות, הצורתיות של המציאות, הרעיון המורחב והשלם הקודם להופעה הממשית בעולמנו. לא רעיון נקודתי ואף לא אידיאל קיצוני אלא מערכה שלמה, הכוללת בתוכה את הדבר (=1) והפכו (=2), ואת כל העומק שביניהם (=3). מערכה שלמה זו ("שלשלת") היא 'צורה' שבכוחה לחולל המשכיות והופעה גם בעולם החומר ("השתלשלות"). השתלשלות זו תתבאר בע"ה בהרחבה ביחס למספר ארבע.

אנו רואים כי האחדות בהופעתה בעולמנו נצרכה לעבור תהליך "משולש", כדי לחשוף את המימד האחדותי שבה. אין ה"שלש" מהווה סוג של פשרה או ממוצע, אלא הוא חשיפת העומק המצוי ב"ראשון" וב"שני" שקדמו לו. בבחינת תזה – אנטיתזה – סינתזה.

דוגמאות אלו נכתבו בקיצור רב כראשי פרקים ומראי מקומות, ויש עוד צורך לבררן ברור ארוך. בנוסף, ישנן סוגיות נוספות בהן לא עסקנו כלל, אך מבררות אף הן את הדברים שנכתבו לעיל. למשל: שלשת הכתרים, שלשת הדברים שמוציאים את האדם מן העולם, שלשת הדברים שההסתכלות בהם מונעת מהאדם לבוא לידי חטא, שלש המידות המאפיינות את תלמידי אברהם אבינו, שלש המידות המאפיינות את תלמידי בלעם הרשע, שלשת הסימנים של האומה הישראלית, שלש המצוות שבפרשיית המלך, שכנגדן יש שלשים מעלות למלכות, המבנה של רוב המשניות באבות המורכבות משלש מימרות, שלשת מצבי הצבירה במציאות הפיזיקאלית – מוצק, נוזל וגז, שלשת האותות שעשה משה לעם ישראל, שלש האמונות שנבנו ביציאת מצרים, שלשת הרועים שהיו לישראל במדבר, ועוד ועוד.

מבין אלו, ישנן שתי סוגיות הראויות לתשומת לב מיוחדת:

א. שלשת חלקי האדם – סוגיה זו חורזת את כל שאר הסוגיות הנוגעות ב"שלש", מאירה אותן ומוארת על ידן, שהרי האדם הוא עיקר המציאות והכל מותאם אליו ואל מבנה חייו.

ב. שלשת חלקי הזמן – העבר והעתיד שהם זמני הקיצון, שאינם בשליטה ישירה של האדם, מול ההווה, ה"עתה"²²³, שהוא "הזמן השלישי", רגע שהוא מעל לזמן, שבכוחו לשנות הכל והוא נתון ביד האדם לגמרי.

²²¹ ע"י בפרק ב'.

²²² "ולכך נקראו ג' אבות, בעבור שהם מתאחדים להיות אבות ביחד לישראל... ולכך היו שלשה אבות יסוד מספר ישראל", גבורות ה' למהר"ל, עמ' נ"ח.

שומה עלינו אפוא לברר ביתר שאת את עניינו של ה"שלש", שכן בניגוד לראשון והשני הנתונים והמגבילים את עולמנו, הרי חשיפת העומק של השלישי זוהי למעשה חובתנו בעולמנו והעבודה אשר מוטלת על כתפינו!

²²³ סוגיה זו, הקצרה מבין השתיים, מופיעה במהר"ל במקורות הבאים: גבורות ה' עמ' קפ"ה, תפארת ישראל עמ' ע"ו, נתיבות עולם חלק א' עמ' ק"מ, שם חלק ב' עמ' רי"ז, דרוש על התורה עמ' כ"ד, דרך חיים עמ' רל"ח, גור אריה על חלק ב', עמ' פ"ג.